

STICHTING KENNIS GEBIEDSONTWIKKELING
JAARVERSLAG 2022
VOORUITBLIK 2023

STICHTING KENNIS GEBIEDSONTWIKKELING

JAARVERSLAG 2022

VOORUITBLIK 2023

VOORWOORD

3

1. DE SKG EN DE LEERSTOEL GEBIEDSONTWIKKELING TU DELFT

4

1.1	Missie SKG.....	4
1.2	Kerndoelstellingen	4
1.3	Strategische speerpunten	5
1.4	Activiteiten	6
1.5	Kennisprogramma 2018 – 2024	8
1.6	Kennisoverdracht van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling	12
1.7	De volgende stap: het kennisprogramma 2022-2024	15
1.8	Nieuwe SKG deelnemers 2022	17

2. OVERZICHT 2022 EN VOORUITBLIK 2023

20

2.1	Kennisbijeenkomsten	20
2.2	Onderzoek	27
2.3	Onderwijs	32
2.5	Gebiedsontwikkeling.nu	35

3. HET NETWERK VAN SKG

38

4. JAARREKENING 2022

44

4.1	Jaarrekening	44
4.2	Grondslagen voor financiële verslaggeving	49
4.3	Overige gegevens	50

Co Verdaas en Tom Daamen

VOORWOORD

Wie aan gebiedsontwikkeling doet moet enige mate van complexiteit en onzekerheid kunnen verdragen. Al is een saai en voorspelbaar jaar op zijn tijd ook best fijn.

Saai was 2022 geenszins. De oorlog in Oekraïne levert allereerst veel ellende en drama op voor de direct betrokken burgers. De oorlog deed ons meer dan ooit beseffen dat gebeurtenissen elders op de wereld ook ons land en onze ambities raken. De stijgende energie- en grondstofprijzen, oplopende rente en de dreiging van een economische recessie drukken hun stempel op ons vakgebied.

Gelijktijdig is het juist het vak gebiedsontwikkeling wat ons door de jaren heen heeft geleerd de stip op de horizon voor ogen te houden. Op weg naar die stip hebben we leren accepteren dat perioden van hoog- en laagconjunctuur elkaar om de zoveel jaar afwisselen. En is er ooit eerder een lineaire weg voorwaarts geweest?

Zeker nu opgaven meer dan voorheen samenhangen en woningen enkel gebouwd kunnen worden als we ook nadenken over energie, klimaat, bereikbaarheid en verduurzaming zien we dat het vakgebied gaandeweg van karakter verandert. Niet als het gaat om de missie van gebiedsontwikkeling zelf. Die blijft gelegen in het creëren van meerwaarde bij de complexe opgave om (een deel van) onze leefomgeving te verbeteren. Dat het daarbij om volhoudbare projecten dient te gaan omdat de maatschappelijke en financiële baten zich over een lange termijn openbaren, is inmiddels zo vanzelfsprekend dat we dat niet meer hoeven te benadrukken.

De behoefte aan overzicht, inzicht, kennis en een onafhankelijk platform om ervaringen te delen bleek ook in 2022 onverminderd groot. Het is te danken aan het vertrouwen van inmiddels meer dan 50 private, publieke en maatschappelijke partners dat de SKG die rol kan vervullen. Gaandeweg zijn we dankzij die steun uitgegroeid tot hét onafhankelijke kennisnetwerk en -programma van gebiedsontwikkelen Nederland. Dit jaarverslag geeft een overzicht wat we afgelopen jaar gedaan hebben om ons netwerk en programma te versterken.

De groei van de SKG brengt nieuwe uitdagingen met zich mee: hoe houden we balans tussen het in verbinding blijven met alle deelnemers en het blijven ontwikkelen en ontsluiten van wetenschappelijke kennis die in de praktijk toepasbaar is en blijft? Hoe maken we van de SKG een vitaal en nog effectiever deel van de kennisinfrastructuur in ons vakgebied? Deze vragen zullen we in samenspraak met het SKG-bestuur, de TU Delft en al onze partners de komende tijd gaan beantwoorden.

De groei van SKG maakt het – gelukkig – mogelijk de missie beter te borgen en met jullie te blijven werken aan een verdere professionalisering van ons vakgebied en het opleiden en begeleiden van een nieuwe generatie professionals die de toekomst van Nederland mee helpt vorm te geven.

CO VERDAAS & TOM DAAMEN

1. DE SKG EN DE LEERSTOEL GEBIEDSONTWIKKELING TU DELFT

1.1 MISSIE SKG

De missie van de Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling (kortweg: de SKG) is het met kennis bevorderen van een professionele, reflectieve gebiedsontwikkelingspraktijk, gericht op een duurzame gebouwde omgeving. De SKG verbindt een groeiend aantal publieke, private en maatschappelijke organisaties die zich richten op de praktijk van gebiedsontwikkeling. De partners van de SKG doen een jaarlijkse schenking en geven samen met de TU Delft richting en inhoud aan het kennisprogramma van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling.

1.2 KERNDOELESTELLINGEN

De missie van de SKG valt uiteen in vier samenhangende kerndoelstellingen die leidend zijn in alle activiteiten van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling.

1. Het ontwikkelen, bundelen en delen van kennis en instrumenten ten behoeve van (meer) kwaliteit, duurzaamheid én voortgang in de gebiedsontwikkelingspraktijk.
2. Het verbinden van voor het vak relevante partijen, kennisdisciplines en beleidssectoren
3. Het bijdragen aan voor het vak relevante opleidingen en onderzoeksprogramma's
4. Het stimuleren van kennisuitwisseling en dialoog tussen wetenschap en praktijk.

Foto: Shutterstock, Delano Balten

1.3 STRATEGISCHE SPEERPUNTEN

De Leerstoel Gebiedsontwikkeling bouwt voort op een stevig fundament, dat in de periode 2006-2017 is gelegd. In 2018 is de directie van de SKG vernieuwd en is de leerstoel met de aanstelling van hoogleraar Co Verdaas een nieuwe fase ingegaan. Het team aan de TU Delft is sindsdien vernieuwd en het kennisprogramma heeft in overleg met de deelnemers van de SKG een krachtige impuls gekregen. Het dagelijks bestuur heeft daarop de strategische speerpunten van de SKG besproken en herijkt. Samen met de kerndoelstellingen van de SKG vormen de volgende vier speerpunten de leidraad voor alle activiteiten van het team aan de TU Delft.

A. Versterken impact Leerstoel Gebiedsontwikkeling

Door de groei van de SKG kan er geïnvesteerd worden in het ontwikkelen, effectief communiceren en doen doorwerken van kennis in de Nederlandse praktijk. Naast het publiceren van kennis en het organiseren van bijeenkomsten is ook het (door)ontwikkelen van onderwijs op bachelor, master, en professioneel niveau onderdeel van de aanpak van de leerstoel. Dat gebeurt aan de Faculteit Bouwkunde aan de TU Delft, maar ook in samenwerking met andere universiteiten en kennisinstellingen.

'DE GEBIEDSONTWIKKELINGSPRAKTIJK VERBREEDT ZICH DOOR RUIMTELIJKE UITDAGINGEN OP HET TERREIN VAN MOBILITEIT, ENERGIE EN KLIMAAT.'

B. Doorontwikkelen van het online platform Gebiedsontwikkeling.nu

De gebiedsontwikkelingspraktijk verbreedt zich door ruimtelijke uitdagingen op het terrein van mobiliteit, energie en klimaat. Op Gebiedsontwikkeling.nu wordt daarom meer aandacht besteed aan (inter)disciplinaire en verbindende kennis, instrumenten en praktijkvoorbeelden. Het platform moet een breder en dieper bereik krijgen in de wetenschap en Nederlandse praktijk. Het zal voor ieder die zich professioneel op gebiedsontwikkeling wil richten—beginnend én ervaren, operationeel én verdiepend—wat te bieden hebben.

'ALS ER GESTAAG KAN WORDEN GEÏNVESTEERD IN INTEGRALE GEBIEDSOPGAVEN EN KRACHTIG UITVOERING KAN WORDEN GEGEVEN AAN DE (HER)ONTWIKKELING VAN EEN DUURZAME LEEFOMGEVING, DAN IS DE MISSIE VAN DE SKG IMMERS GESLAAGD.'

C. Profileren SKG als knoop in de kennisinfrastructuur voor het vakgebied

Het publiek-private profiel van de stichting, de wetenschappelijke verankering aan de TU Delft én de gebiedsgerichte oriëntatie van de leerstoel is uniek in Nederland. De SKG is hiermee complementair aan praktijknetwerken als het Watertorenberaad en werkt actief samen met instituten als Platform31, het Planbureau voor de Leefomgeving of Vereniging Deltametropool.

D. Uitdragen sturingsfilosofie voor de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland

Het doel van dit normatieve, strategische speerpunt is het ontwikkelen en aanjagen van een eigentijdse sturingsfilosofie voor de ruimtelijk ontwikkeling van Nederland. Als er gestaag kan worden geïnvesteerd in integrale gebiedsopgaven en krachtig uitvoering kan worden gegeven aan de (her)ontwikkeling van een duurzame leefomgeving, dan is de missie van de SKG immers geslaagd. De vele kennisvragen rondom gebiedsontwikkeling in de praktijk bewijzen echter: er staat ons nog veel te doen!

1.4 ACTIVITEITEN

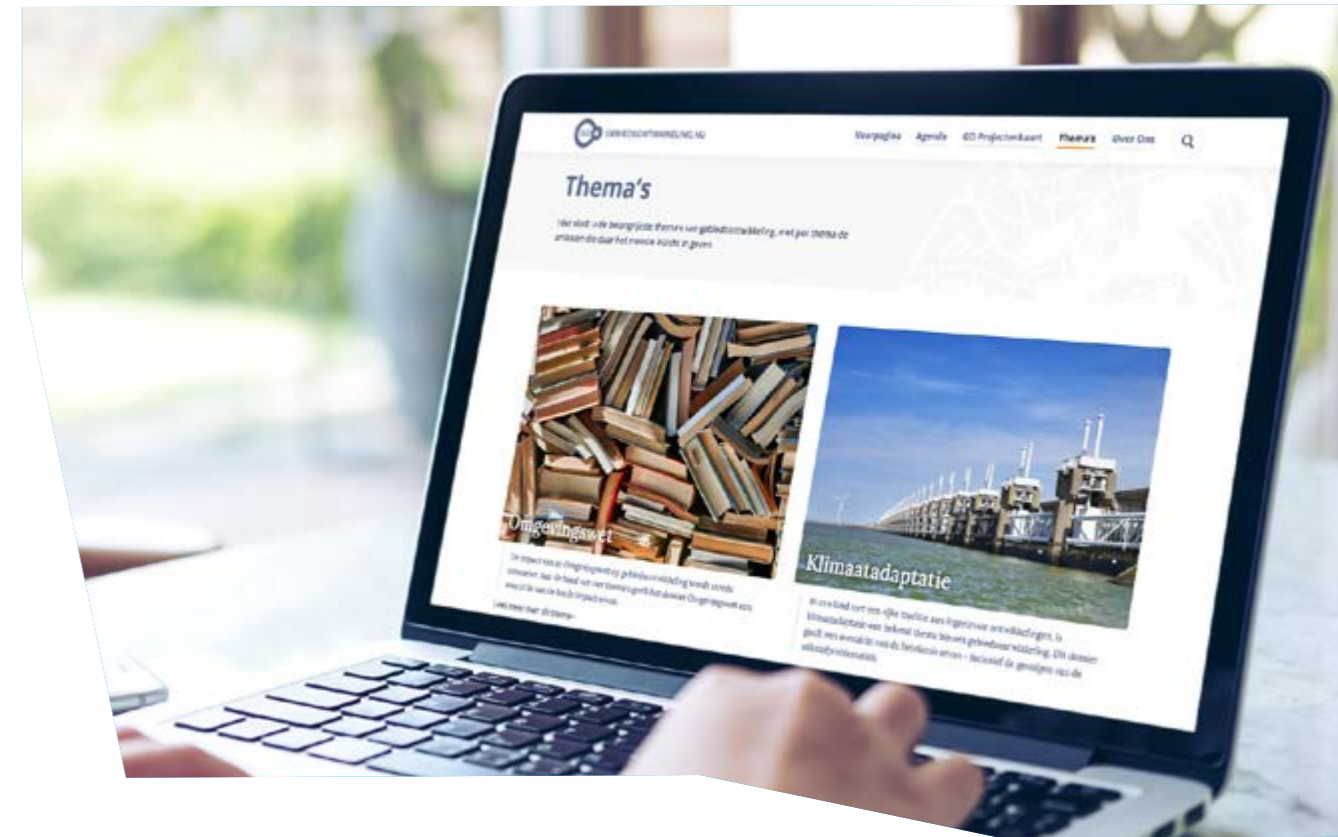
Onderzoek en onderwijs

De Leerstoel Gebiedsontwikkeling werkt met twee deeltijdhoogleraren en een aantal onderzoekers en promovendi (mee) aan wetenschappelijk onderzoek in en voor het vakgebied. De leerstoel draagt daarnaast bij aan onderwijsprogramma's binnen en buiten de faculteit Bouwkunde van de TU Delft, waaronder de post-initiële opleiding Master City Developer (MCD) en het programma van de Amsterdam School of Real Estate (ASRE). Met publicaties en andere kennisvormen voedt de leerstoel tevens de ontwikkeling van het vak gebiedsontwikkeling in termen van beleid, wet- en regelgeving, instrumenten en methoden. Ook agenderen we kwesties die voor de doorontwikkeling van het vak en haar gemeenschap van belang zijn. Hierbij slaan we een brug tussen praktische ervaringen en wetenschappelijke inzichten. Er wordt altijd gezocht naar een productieve balans tussen theorie(vorming), het verzamelen en duiden van empirische bewijsvoering, en het uitdragen van nieuwe perspectieven, concepten, instrumenten en oplossingen. In 2021 heeft de Leerstoel Gebiedsontwikkeling meegewerkt aan een verkenning waarbij meerdere praktijkorganen zijn ondervraagd over de onderwijsbehoefte in het werkveld. Daaruit is het initiatief ontstaan om de bestaande Master City Developer-opleiding een impuls te geven met een of enkele nieuwe modules en meer online studiemogelijkheden. In 2022 en begin 2023 hebben verschillende geconsulteerde organen - waaronder ook de TU Delft en Erasmus Universiteit Rotterdam - financiële steun voor deze vernieuwingsimpuls toegezegd. Deze 'vernieuwingsimpuls professioneel onderwijs' zal in 2023 en 2024 uitgevoerd worden.

Kennisbijeenkomsten (nu ook online!)

Ieder jaar verzorgt de Leerstoel Gebiedsontwikkeling in samenwerking met partners, instituten en/of andere universiteiten kennisbijeenkomsten door het hele land, zoals expertsessies, masterclasses en seminars. Alle kennisbijeenkomsten komen primair voort uit het kennisprogramma van de leerstoel, hoewel er ook (extra) bijeenkomsten kunnen worden geagendeerd die aansluiten op een actueel maatschappelijk debat met grote relevantie voor gebiedsontwikkeling ([zie voor een overzicht 2.1 Kennisbijeenkomsten](#)). Van alle bijeenkomsten worden verslagen gemaakt, waarin zowel generieke inzichten als specifieke praktijklessen worden vastgelegd. Kennisbijeenkomsten kunnen ook onderdeel zijn van een reeks, een leergang, of een onderzoeksproject.

'HET OP TOEGANKELIJKE WIJZE ONTSLUITEN VAN VERSCHILLENDE SOORTEN WETENSCHAPPELIJKE KENNIS LEIDT TOT CONCRETE HANDREIKINGEN EN INZICHTEN VOOR DE PRAKTIJK.'

Gebiedsontwikkeling.nu

Het onafhankelijke platform gebiedsontwikkeling.nu fungeert als een open bron van kennis voor professionals, onderzoekers en studenten die zich bezighouden met gebiedsontwikkeling. Kennisuitwisseling en dialoog tussen wetenschap en praktijk staat centraal op het platform, maar ook het aanjagen van dialoog tussen publiek en privaat en tussen de verschillende vakspecialisaties in gebiedsontwikkeling zoals bestuurskunde, vastgoedkunde, planologie, recht en stedenbouw. Het op toegankelijke wijze ontsluiten van verschillende soorten wetenschappelijke kennis leidt tot concrete handreikingen en inzichten voor de praktijk. De praktijkvoorbeelden en casuïstiek op het platform bieden een rijkdom aan empirisch materiaal dat voor onderzoek en onderwijs gebruikt kan worden. In 2022 is het uiterlijk van de website vernieuwd en is begonnen met het technisch herinrichten van de projectenkaart, waarin de belangrijkste en meest innovatieve gebiedsopgaven in Nederland opgenomen en gedocumenteerd worden.

1.5 KENNISPROGRAMMA 2018 - 2024

De afgelopen jaren is het huidige kennisprogramma, dat in 2018 door de deelnemers van de SKG is vastgesteld, een brede maar robuuste basis gebleken voor de activiteiten van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling aan de TU Delft. De thema's in het zogenoemde bollenschema ([zie figuur pagina 9](#)) zijn nóg urgenter geworden en de basisbegrippen proces, samenwerking, ontwerp en waarde blijken met recht de kern van ons vakgebied te duiden. Zo krijgen we wetenschappelijk en praktisch dus steeds meer grip op waar het in gebiedsontwikkeling om draait. Daarbij bouwen we dankbaar voort op wat al in de eerste publicatie van de leerstoel, 'De engel uit het marmer' uit 2007, werd vastgesteld: in gebiedsontwikkeling moeten betrokken partijen de doorwaadbare plaats vinden om uiteenlopende waarden te verenigen in integrale plannen en haalbare ruimtelijke projecten.

De recente komst van uiteenlopende publieke, private en maatschappelijke deelnemers bij de SKG bewijst dat het vakgebied zich disciplinair verbreed en dat de zogenoemde waardeketen van gebiedsontwikkeling zich verdiept; met name in het beheer, de exploitatie en het gebruik van gebieden. Daarnaast zien we dat de Rijksoverheid, met de terugkeer van een minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) begin 2022, weer een meer regisserende rol in de ruimtelijke ordening van Nederland wil gaan spelen. Beide trends – verbreding en verdieping van de waardeketen en sterkere sturing vanuit de Rijksoverheid – zullen zich naar verwachting doorzetten, hetgeen voor kennis, beleid en praktijk tot nieuwe vragen, kansen en uitdagingen leidt.

Het kennisprogramma van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling aan de TU Delft is gebaseerd op de resultaten van continue gesprekken en bijeenkomsten met de leden en het bestuur van de SKG. Het programma richt zich in de periode 2022-2024 op de doorwerking van vier urgente maatschappelijke opgaven in het vakgebied: wonen, mobiliteit, energie en klimaat. Vier basisbegrippen vatten die doorwerking vervolgens samen: proces, waarde, ontwerp en samenwerking. De trits inclusief, vernieuwend en verankerd geeft de brede oriëntatie van de deelnemers op duurzaamheid in het vakgebied weer, die de leerstoel evenwichtig in het programma aan bod laat komen.

Met onderzoek en onderwijs, kennisbijeenkomsten en het platform gebiedsontwikkeling.nu levert de leerstoel aan de hand van deze thema's een verbindende, effectieve en toekomstgerichte kennisbijdrage aan de wetenschap en praktijk van gebiedsontwikkeling. In het navolgende zetten we de kernthema's, basisbegrippen en oriëntatie van ons kennisprogramma nog even kort uiteen.

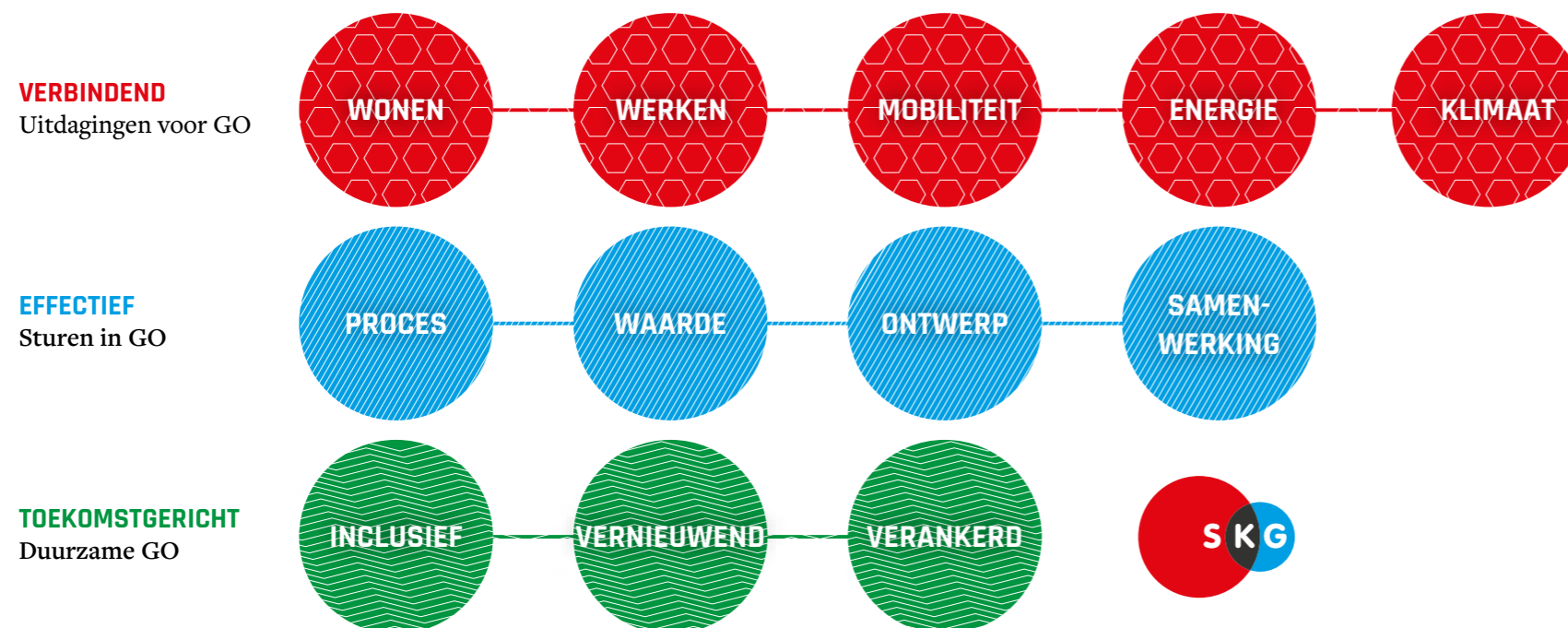
Onze kernthema's: wonen, werken, mobiliteit, energie en klimaat

We weten hoe we woningen moeten bouwen: door bestaande bebouwde gebieden te verdichten of te transformeren, of door andere gebieden buiten of aan de randen van steden en dorpen voor ontwikkeling aan te wijzen. Er zijn uiteraard grote regionale verschillen, maar dat het realiseren van voldoende woningen – of in het verlengde: het beter laten functioneren van de Nederlandse woningmarkt – een grote maatschappelijke opgave is staat buiten kijf. Wonen raakt het hart van gebiedsontwikkeling. Daarnaast is werken een levenslijn. Mensen vestigen zich het liefst daar waar de nabijheid van banen groot is en bedrijven willen graag

een plek die hen de condities biedt om te floreren. Wonen en werken kennen dus samenhang, maar gaan in hetzelfde gebied niet altijd goed samen. In gebiedsontwikkeling zijn hierdoor interessante nieuwe combinaties van wonen en werken aan het ontstaan.

Mobiliteit is een thema dat door vrijwel alle deelnemers cruciaal wordt genoemd. Zowel de weg – voor (deel)auto's, maar ook voor de (elektrische) fiets – als de OV-infrastructuur nadert op veel plekken de grenzen van zijn capaciteit. En dat terwijl er nog 1 miljoen woningen in Nederland bijgebouwd moeten worden. Naast veranderingen in de keuzes van mens en bedrijf ten aanzien van hun mobiliteit (mede door corona), moeten investeringsplannen in bestaande en nieuwe infrastructuur in Nederland zorgvuldig tegen het licht worden gehouden. Goede bereikbaarheid blijft voor gebiedsontwikkeling essentieel, maar op het vlak van mobiliteit en de bekostiging van infrastructuur kunnen veranderingen worden verwacht.

Het kennisprogramma van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling in 12 woorden

'KLIMAATADAPTIEVE GEBIEDSONTWIKKELING IS EEN BLIJVENDE, INTERDISCIPLINAIRE (KENNIS) OPGAVE WAAR DE LEERSTOEL EEN LEIDENDE ROL IN WIL VERVULLEN.'

De transitie naar een CO₂-arme samenleving is de derde maatschappelijke opgave die in de opdracht van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling centraal staat. Zowel het verduurzamen van de bestaande vastgoedvoorraad als het duurzaam ontwikkelen van nieuwbouw brengt veel vragen met zich mee: over technische innovaties, netwerken, financiering en bekostiging, organisatie, wet- en regelgeving, gebruik van data en ruimtelijke inrichting. De Nederlandse aanpak met Regionale Energie Strategieën (RES) moet op de regionale investeringsagenda's en gebiedsontwikkelingen worden afgestemd. Hoe dit in de praktijk vorm moet krijgen is een belangrijke onderzoeksvraag, waarover de leerstoel inmiddels nauw met partijen samenwerkt.

Klimaatverandering raakt ook direct aan gebiedsontwikkeling: hitte, droogte en wateroverlast zijn van uitzondering geworden tot de nieuwe norm. Daar zijn de afgelopen jaren, onder andere door uitspraken van de Raad van State, aanscherpingen ten aanzien van geluid, fijnstof en stikstofdepositie bij gekomen. Dat vraagt niet alleen om meer inzicht in (potentiële) gevolgen van veranderingen in het klimaat voor bestaande gebouwen, gebieden en infra-structuur. Het vraagt ook om nieuwe eisen aan en creatieve concepten voor de (her)ontwikkeling van onze leefomgeving. Klimaatadaptieve gebiedsontwikkeling is een blijvende, interdisciplinaire (kennis)opgave waar de leerstoel een leidende rol in wil vervullen.

Onze basisbegrippen: proces, waarde, ontwerp en samenwerking

De opgaven mogen dan veranderen en raken aan meerdere schaalniveaus, vier basisbegrippen blijven onderdeel van het repertoire van de SKG: proces, waarde, ontwerp en samenwerking. Wat betekenen de nieuwe opgaven voor de inrichting van het proces en publiek-private contract-, samenwerkings- en sturingsvormen? Wat is de rol van het ontwerp en welke financierings- en bekostigingsvormen zijn haalbaar in het licht van maatschappelijke kosten en baten? Dergelijke vragen vormen de basis van enkele doorlopende onderzoeks- en/of promotietrajecten. We kunnen hierbij rijkelijk putten uit het werk dat in het verleden al door de Leerstoel Gebiedsontwikkeling is verzet en ons (verder) laten inspireren door inzichten uit disciplines als (stads)sociologie, -economie, stedenbouw, vastgoed, planologie en recht, geografie, de politieke-, bestuurs- en organisatiewetenschappen en de bedrijfskunde.

Wel vragen de vijf kernthema's van nu om het herijken van de inzichten rondom onze basisbegrippen. Wat zijn de verstedelijkingsconcepten voor een duurzame toekomst? Wat zijn de financiële arrangementen rondom energie en klimaat? Welke principes van financiering en bekostiging horen bij de groeiende en meer diverse mobiliteitsvraag van mens en bedrijf? Hoe groot zijn benodigde (voor) investeringen, en wat voor publiek-private arrangementen vergt dit? Dit zijn vragen waar de deelnemers al volop mee bezig zijn en waar bij uitstek een rol ligt voor de SKG en de leerstoel: om als lerend netwerk de ervaringen te delen, waar nodig nieuwe kennis te ontwikkelen en waar gewenst onderwerpen te agenderen en debat in het vakgebied erover aan te jagen.

Oriëntatie op de toekomst: inclusief, vernieuwend, verankerd

De drie oriëntaties inclusief, vernieuwend en verankerd in ons kennisprogramma verwijzen niet alleen naar het (potentiële) product of resultaat van gebiedsontwikkeling – dat we onderzoeken binnen de basisbegrippen waarde en ontwerp – maar evenzeer over het 'hoe', gevat in de basisbegrippen proces en samenwerking. Zo gaat het streven naar innovatie bijvoorbeeld gepaard met de intrede van partijen die nieuwe belangen, expertise, businessmodellen en vernieuwende oplossingen ter tafel brengen.

Eisen ten aanzien van inclusieve gebiedsontwikkeling kunnen betrekking hebben op de betaalbaarheid en toegankelijkheid van te realiseren woningbouw, werkruimte en voorzieningen, maar het kan ook gaan over de manier waarop de omgeving van een project (burgers, gebruikers, ondernemers) bij het planvormingsproces en besluitvorming betrokken wordt. Iedere gebiedsontwikkeling moet daarnaast rekening houden met bestaande gebouwen en landschappelijke of stedenbouwkundige structuren, de historie en betekenis die door betrokkenen aan een gebied wordt gegeven. Het product en het proces van gebiedsontwikkeling liggen dus altijd in elkaars verlengde.

In de tabel hieronder zijn een aantal aspecten waar de thema's en kernwaarden van het kennisprogramma betrekking op hebben samengevat. De lijst met aspecten is niet uitputtend en constant in beweging, maar de thema's zijn de afgelopen periode robuust gebleken.

KERNWAARDEN EN ASPECTEN VAN HET KENNISPROGRAMMA

VERBINDEND UITDAGINGEN VOOR GEBIEDSONTWIKKELING		ASPECTEN
1	Wonen	Woningtypen en gebruiks-, eigendoms- en financieringsvormen van woningbouw
2	Werken	Woon-werkgebieden, (stads)logistiek, innovatiedistricten en campusvorming, experimenteergebieden (living labs)
3	Mobiliteit	(Deel)modaliteiten, (rijks)financiering en bekostiging, nieuwe ruimtelijke mobiliteitsoplossingen (hubs)
4	Energie	Gebruik en opwekking duurzame energie(bronnen), RES'en, co-financiering en collectief eigendom
5	Klimaat	Bodemdaling, water, hitte, droogte, biodiversiteit
EFFECTIEF STUREN IN GEBIEDSONTWIKKELING		
5	Proces	Leiderschap, strategievorming, participatie, legitimiteit
6	Waarde	MKBA, brede welvaart, SDG's, ESG-beleid
7	Ontwerp	Concept- en planontwikkeling, ontwerp- en ontwikkelstudies, creativiteit, verbeeldingskracht, data
8	Samenwerking	Contract- en coalitievorming, governance-structuren, organisatiekracht, publiek-publiek en publiek-privaat
TOEKOMSTGERICHT DUURZAME GEBIEDSONTWIKKELING		
A	Inclusief	Geluk, gezondheid, betrokkenheid, vitaliteit
B	Vernieuwend	Innovatie, circulariteit, smart/data, deeleconomie
C	Verankerd	Erfgoed, gebiedsidentiteit, historie, authenticiteit

Kennisprogramma voor en samen met de leden

We merken onder leden een grote behoefte aan een handelingsperspectief dat richting, inspiratie en houvast biedt, zowel voor kwetsbare sociale wijken als voor de meest prestigieuze ontwikkelgebieden van Nederland. Het lopende kennisprogramma moet hierin voorzien, maar deelnemers blijken daarnaast soms ook de wens te hebben om samen met de Leerstoel Gebiedsontwikkeling aan specifiekere vraagstukken te werken. We willen hierin vanuit de leerstoel een faciliterende en ondersteunende rol blijven spelen, en daarbij zoveel mogelijk met deelnemers samen aan de slag gaan; vooral als de inzichten die we daarin opdoen voor alle deelnemers meerwaarde hebben. De afgelopen periode heeft deze manier van werken—het combineren van een vast kennisprogramma met interessante, kortlopende onderzoeken en kennistoepassingen—tot concrete doorwerking van kennis in de praktijk gezorgd. Daarnaast heeft het steeds meer gelezen artikelen op het platform Gebiedsontwikkeling.nu opgeleverd. De scheidslijn is hierbij steeds dat de inzet van de SKG gericht is op het ontwikkelen en ontsluiten van breder toepasbare kennis en praktijkervaringen.

1.6 KENNISOVERDRACHT VAN DE LEERSTOEL

De SKG wil een lerend netwerk zijn. Dat betekent dat reeds opgebouwde kennis zo goed mogelijk gedeeld moet worden binnen (en buiten) het netwerk en dat steeds weer nieuwe inzichten ontwikkeld worden. Om hier richting aan te geven, is het ook zaak stil te staan bij de aard en diepgang van de kennisoverdracht die vanuit de Leerstoel Gebiedsontwikkeling wordt georganiseerd en hier enige ordening in aan te brengen.

[Stichtingkennisgebiedsontwikkeling.nl](https://www.stichtingkennisgebiedsontwikkeling.nl)

In 2022 heeft de stichting een eigen website ontwikkeld waarop informatie kan worden gevonden over de missie, doelen, activiteiten en partners van de stichting en de organisatie en producten van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling aan de TU Delft. Hierin is ook een kennisarchief te vinden, met alle publicaties van de leerstoel door de jaren heen.

[Gebiedsontwikkeling.nu](https://www.gebiedsontwikkeling.nu)

Het hart van onze kennisoverdracht is Gebiedsontwikkeling.nu. Dit is hét platform over het vakgebied waarbij actuele projecten, inzichten, kennis en ervaring voor een breder publiek gedeeld worden. Getuige het stijgende aantal unieke bezoekers weten steeds meer professionals ‘GO.nu’ te vinden. De site is gericht op de actualiteit en functioneert tevens als archief en toegangsloket om bij de achterliggende bronnen van kennis te komen.

Kennisbijeenkomsten

Een andere manier om inhoud en vorm te geven aan de missie van de SKG is het organiseren van meer verdiepende bijeenkomsten. Deze bijeenkomsten zijn meestal gratis en gericht op professionals in het vakgebied, met als doel vraagstukken met elkaar te analyseren, oplossingen aan te dragen en waar nodig gerichte vervolgafspraken te maken. Die afspraken kunnen variëren van het genereren van meer data en kennis – bijvoorbeeld door het organiseren van expertmeetings – tot het agenderen van zaken die bijvoorbeeld raken aan wet- en regelgeving.

SKG Jaarcongres en Award

Ieder jaar organiseert de Leerstoel Gebiedsontwikkeling een dagcongres voor de Nederlandse praktijkgemeenschap rond gebiedsontwikkeling. Op 31 maart stond het SKG Jaarcongres Gebiedsontwikkeling in het teken van ‘Uitvoeringskracht’. Meer dan 200 professionals en wetenschappers uit het vakgebied troffen elkaar in Den Haag, waar o.a. een keynote werd uitgesproken door hoogleraar en econoom Mariana Mazzucato en de SKG Award voor duurzame gebiedsontwikkeling werd uitgereikt.

Bijdragen aan symposia en bijeenkomsten van derden

Bijdragen aan symposia en bijeenkomsten van derden dienen een tweeledig doel: het delen van kennis en ervaring met een ander/groter publiek enerzijds, en het ophalen van inzichten en behoeften in de vakgemeenschap anderzijds. Uiteraard is er ook een publicitair doel: de SKG presenteert zich hier als dé kennispartner voor gebiedsontwikkeling in Nederland. In dit kader is al een samenwerking opgezet met het nationale programma Stedelijke Transformatie, opgezet door Ministerie van BZK, G40, G4, NEPROM, Bouwend Nederland, IPO, VNG, IVBN en getrokken door Platform31. Daarnaast levert de Leerstoel Gebiedsontwikkeling een bijdrage aan (het ontwikkelen van) de informele netwerken en inhoudelijke programma's van of tussen onze partners, zoals Holland Metropole en het Interprovinciaal Overleg (IPO).

Onderwijsproducten

De Leerstoel Gebiedsontwikkeling wordt steeds vaker benaderd voor het geven van onderwijs, van losse colleges/masterclasses tot het geven van een volledig (vaak in-house) trainingsprogramma. Op dit vlak wordt primair samenwerking gezocht met de MCD-opleiding, welke door de TU Delft samen met de Erasmus Universiteit Rotterdam wordt georganiseerd. Andere gremia waarmee wordt gesproken over onderwijs zijn Scobe, Spryg, Platform31 en de ASRE. Hieruit blijkt dat er grote vraag is naar wetenschappelijke duiding en strategisch inzicht in de rol die gebiedsontwikkeling kan spelen in de Nederlandse en internationale verstedelijkingsopgave. De leerstoel zal hierin een meer leidende rol gaan nemen, onder andere door (online) onderwijsmateriaal te ontwikkelen.

Opiniërende artikelen, columns en andere (media)uitingen

De taak van de SKG is ook vraagstukken te agenderen, urgentie te creëren en het debat te initiëren. Dat kan door middel van opiniërende bijdragen in landelijke media of vakbladen, of door in deze media, indien gewenst en opportuun, commentaar te leveren. Hierbij geldt dat teamleden van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling nooit namens alle SKG-deelnemers kunnen en moeten willen spreken; zij doen dat vanuit de onafhankelijke wetenschappelijke positie van de TU Delft. Wel is het zaak hier gepast en gebalanceerd mee om te gaan, en bij tijd en wijle bij de deelnemers te verifiëren hoe men deze rol apprecieert. Dit punt houdt namelijk verband met de SKG-speerpunten ‘profilering’ en ‘sturingsfilosofie’ en de kritische doch pragmatische invloed die de leerstoel op de bredere verstedelijkingsopgave wil uitoefenen.

Vakpublicaties

De Leerstoel Gebiedsontwikkeling ziet het als haar taak om ervaringen, kennis en verworven inzichten uit de wetenschap en praktijk vast te leggen in praktijkgerichte publicaties, vaak in samenspraak met de SKG-deelnemers of met collega's uit de kenniswereld. Deze publicaties hebben de professionele gemeenschap van gebiedsontwikkelaars in Nederland als doelgroep. Publicaties in vakbladen zijn dus beschrijvend en toepassingsgericht van aard, dragen bij aan de verdere professionalisering van het vakgebied en vergroten de positie van de SKG als inhoudelijk boegbeeld van gebiedsontwikkeling.

‘DE LEERSTOEL GEBIEDSONTWIKKELING ZIET HET ALS HAAR TAAK OM ERVARINGEN, KENNIS EN VERWORVEN INZICHTEN UIT DE WETENSCHAP EN PRAKTIJK VAST TE LEGGEN IN PRAKTIJKGERICHTE PUBLICATIES.’

Wetenschappelijke publicaties

Tot slot is het de ambitie van de SKG om de komende jaren krachtig bij te dragen aan het verstevigen van de wetenschappelijke basis van het vakgebied. Gebiedsontwikkeling staat bekend als een relatief nieuwe, verbindende discipline die zich voedt met tal van wetenschappelijke disciplines. Daar waar kansen worden gezien voor wetenschappelijk output—bijvoorbeeld door aanstelling en begeleiding van promovendi of samenwerking met andere wetenschappers—zal dit worden opgepakt, maar alleen als dit de primaire missie van de SKG als lerend netwerk versterkt en (op termijn) bijdraagt aan het genereren van toepasbare kennis en oplossingen in gebiedsontwikkeling. Zo wordt gebiedsontwikkeling als verbindende specialisatie tussen aanpalende disciplines op termijn volwassen en kan het naast een praktijkgerichte ook een intellectuele en methodologische bijdrage leveren aan de ruimtelijk georiënteerde wetenschapsgebieden.

Per activiteit zal door het team van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling—naast de verslagen die u van ons gewend bent—een selectie worden gemaakt van de hiervoor opgesomde kennisproducten, aansluitend op het doel dat wij met een inhoudelijk thema hebben: verkennend, agenderend, of (kennis)verspreidend.

1.7 DE VOLGENDE STAP: HET KENNISPROGRAMMA 2022-2024

Herstelperiode na corona

In de periode na de vorige, financiële crisis en daaropvolgende economische recessie (2008-2013) heeft de SKG een kritische periode in vastgoed- en gebiedsontwikkeling met glans doorstaan door aan de kennisbasis te blijven bouwen en actief met de deelnemers te reflecteren op een nieuwe ruimtelijke werkelijkheid. Na het uitbreken van de coronacrisis—waaraan al verscheidene kleine crises voorafgingen die gebiedsontwikkeling raakten, zoals PFAS en stikstof—is opnieuw een reeks van korte en langere publicaties verschenen om professionals in gebiedsontwikkeling via ons platform gebiedsontwikkeling.nu snel nieuwe inzichten en houvast te geven in een uiterst onzekere tijd. De oorlog in Oekraïne komt hier bovenop. De komende tijd zal moeten blijken hoe deze nieuwe internationale crisis de Europese en Nederlandse samenleving raakt en welke impact dit heeft op ons vakgebied. Een invallende economische recessie – dat zich in 2022 langzamer manifesteerde dan eerder verwacht – zal veel gebiedsontwikkelingen financieel-economisch onder druk zetten.

Het regeerakkoord dat eind 2021 is gesloten maakte duidelijk dat het Rijk de woningbouw en Nederlandse ruimtelijke ordening hoog op de agenda heeft staan. Bereikbaarheid, stikstof, de versterking van de natuur en het landelijk gebied en de energietransitie zijn hier in de praktijk onlosmakelijk mee verbonden. Het regeerakkoord en de benoeming van een minister heeft tot op heden nog niet geleid tot het benodigde samenhangende beleid, gekoppelde budgetten en integrale planvorming op regio- en gebiedsniveau.

‘EEN INVALLENDE ECONOMISCHE RECESSIE ZAL VEEL GEBIEDSONTWIKKELINGEN FINANCIIEEL-ECONOMISCH ONDER DRUK ZETTEN.’

Het maken van Rijk-regioafspraken via regionale investeringsagenda's (RIA's), samengesteld door krachtige publiek-privaat-maatschappelijke coalities – een aanpak waar de Leerstoel Gebiedsontwikkeling zich voor inzet – is in 2022 echter wel steeds breder door de politiek omarmd. De volgende onderwerpen staan daarbij in het kennisprogramma centraal:

- *De governance en integrale planvorming voor gebiedsontwikkeling (procesmatig, financieel, organisatorisch, juridisch);*
- *De rolverdeling tussen overheid en marktpartijen in de bekostiging van de Nederlandse verstedelijkingsopgave; en*
- *De veranderende wijze waarop (de ontwikkeling van) wijken en gebieden financieel-economisch en maatschappelijk gewaardeerd worden (bijv. MKBA, brede welvaart).*

Dit zijn vraagstukken waar de Leerstoel Gebiedsontwikkeling zich tot en met 2024, naast reeds lopende onderzoeksprojecten en -initiatieven, op richt.

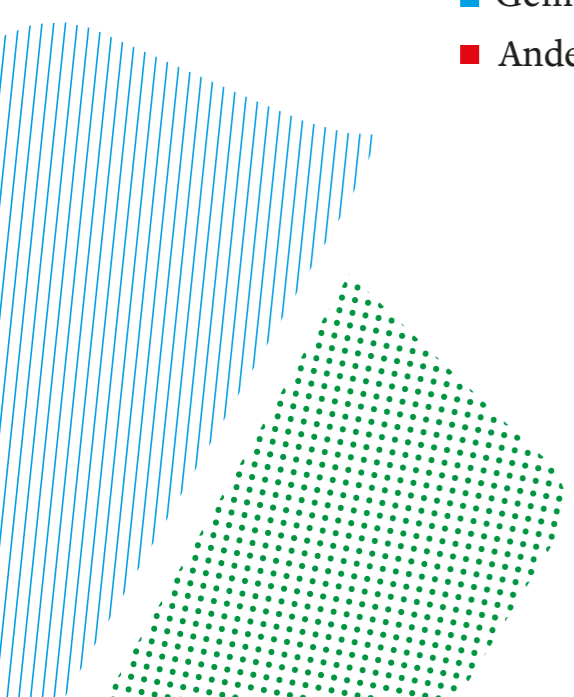
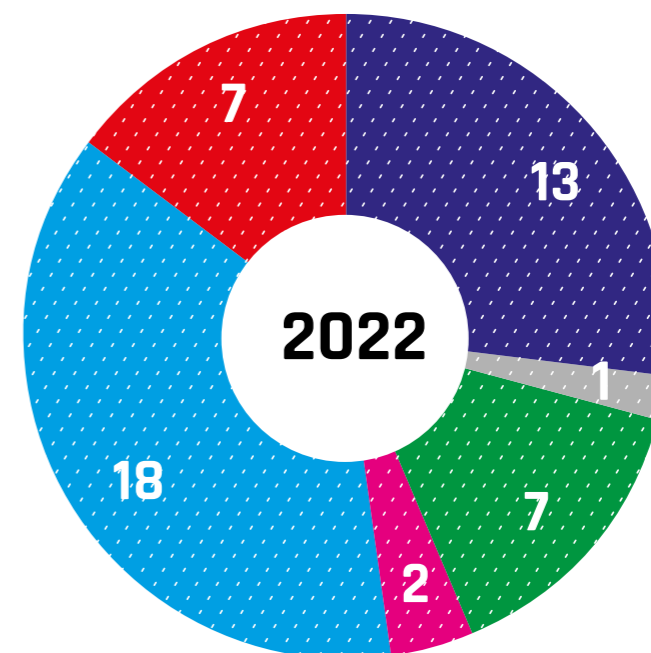
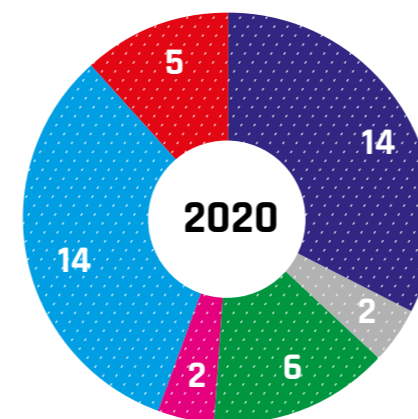
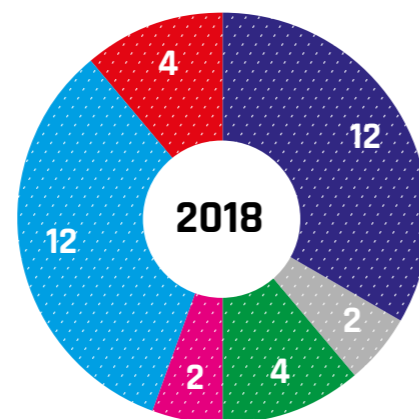
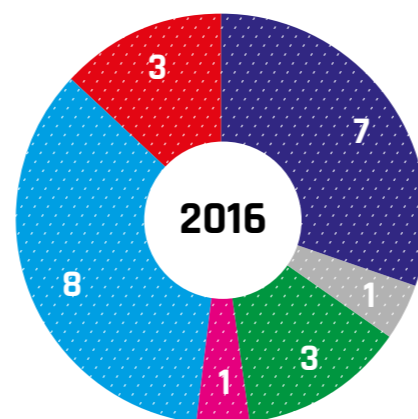
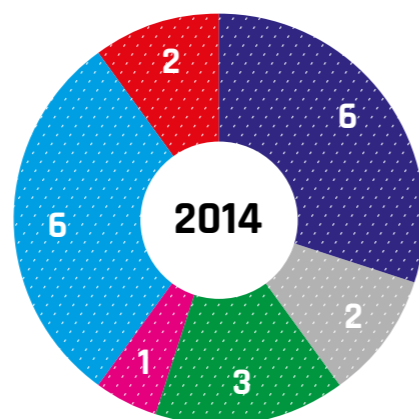
Kennisverspreiding en innovatief onderwijs

De kroon op de vorige fase van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling was het boek ‘Zo werkt gebiedsontwikkeling’, dat nog steeds een goede handreiking biedt aan studenten en professionals die zich met gebiedsontwikkeling willen bezighouden. Dat werk is zowel in digitale als gedrukte vorm nog steeds erg in trek. In samenwerking met de Erasmus Universiteit Rotterdam, het Ministerie van BZK en het nationaal programma Stedelijke Transformatie, wordt aan een vervolg gewerkt in de vorm van nieuw online en fysiek studiemateriaal. Zo wil de TU Delft en de Leerstoel Gebiedsontwikkeling zich inzetten om kennis en competenties van studenten en professionals blijvend te verbreden, verdiepen en actueel te houden.

In de huidige praktijk is de vraag naar kennis en competenties over gebiedsontwikkeling groot, vooral aan de publieke zijde van het vakgebied. Het is van intrinsiek belang voor de kwaliteit van gebiedsontwikkeling om op het vlak van kennis en competenties balans na te streven. Kennisverspreiding en innovatieve onderwijsvormen zijn daarvoor essentieel. De SKG steunt dit en wil dit samen met haar unieke netwerk aanjagen en voeden met actuele casuïstiek en expertise.

Partners

- Privaat
- Corporaties
- Provincies
- Ministeries
- Gemeentes
- Anders

'DE SKG GROEIDE IN 2022 TOT EEN NETWERK VAN 49 PUBLIEKE EN PRIVATE DEELNEMERS.'

1.8 NIEUWE SKG DEELNEMERS 2022

De SKG groeide in 2022 met de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), de Gemeente 's-Hertogenbosch en Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden verder tot een netwerk van 49 publieke en private deelnemers. De SKG stelt zich als doel om dit deelnemersveld verder uit te bouwen en te verbreden, zodat de Leerstoel Gebiedsontwikkeling haar unieke positie als onafhankelijk platform en kennis-gedreven netwerk op het snijvlak van wetenschap en praktijk verder kan uitbouwen. Samen met de deelnemers kan de SKG zo haar missie steeds effectiever vervullen en een onmisbare kennisinfrastructuur in het vakgebied uitbouwen.

GEMEENTE 'S-HERTOGENBOSCH

Wat is de grootste opgave voor jullie als gemeente?

De grootste opgave is ingewikkeld te beantwoorden en is afhankelijk op welk schaalniveau en voor welke tijdsperiode je dit bekijkt. Vanuit gebiedsontwikkelingen gezien is het toch wel: dat we ons verantwoordelijk voelen om voldoende woningen te realiseren voor het groeiend aantal woningzoekenden. Daarbij ligt de focus op 70% betaalbaar en realisatie in stedelijk gebied; wat bij ons de Brede Binnenstad/Spoorzone is.

Daarbij is de uitdaging om als gemeentelijke overheid de voorwaarden te creëren waarop de partners in de stad zich uitgenodigd voelen om gezamenlijk gebieden tot ontwikkeling te brengen. Omdat we in stedelijke gebieden verder verdichten stuur je als overheid op nieuwe infrastructuur, bereikbaarheid en mobiliteit, openbare ruimte, groen en blauw. Deze ambities kunnen steeds minder uit de grexen van een enkel gebied. De verstedelijking is niet alleen van betekenis voor de stad, maar zeker ook voor de regio en landelijk. Hierop zoeken we de samenwerking met andere overheden. Inmiddels hebben we in dit kader ook NOVEX-middelen toegekend gekregen.

Hoe gaan jullie als gemeente om met de woningbouwopgave?

We zetten actief eigen locaties in die beschikbaar komen voor woningbouw. Daarnaast werken we intensief met de corporaties samen in een taskforce om woningbouw te realiseren, inclusief midden huur. We zetten al jaren in op tijdelijk vormen zoals flexwoningen. Dit wordt echter wel steeds lastiger omdat de BCase voor corporaties niet meer sluitend is voor slechts tien jaar. Daarmee kom je ruimtelijk juridisch in een ander regime terecht. Procedures duren daarmee langer en halen vaker de Raad van State. De eenvoudige locaties hebben we inmiddels gebruikt. Wel blijven we werken aan doorontwikkeling van het concept om woningen niet tijdelijk te laten zijn, maar de bewoning en de locatie wel. Dit is zeker ook een interessant onderwerp voor de SKG!

HOOGHEEMRAADSCHAP DE STICHTSE RIJNLANDEN

Hoe zien jullie de rol van het waterschap binnen gebiedsontwikkeling?

Waterbeheer bestaat alleen al in de regio Utrecht circa 900 jaar. ‘Met de gevolgen van klimaatverandering in het verschiet, wordt de rol van waterschappen alleen maar groter’, aldus secretaris-directeur Cis Apeldoorn. Niet alleen bij het beheer van het bestaande watersysteem, maar ook bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Als waterschap hebben wij de rol om te adviseren en expliciet aan te geven wat de gevolgen en de risico’s zijn als in het ontwerp geen rekening wordt gehouden met de condities van de bodem en mogelijke wateroverlast. Uiteraard willen we door vroegtijdig aan tafel te zitten die risico’s zo klein mogelijk maken.

Betrek het waterschap vroegtijdig

Ook Hoogheemraad Els Otterman van De Stichtse Rijnlanden roept op om het waterschap (en medeoverheden) vroegtijdig te betrekken bij ruimtelijke plannen. ‘Maak in de verkenningsfase al gebruik van de kennis van het waterschap. Dan komen we tot betere, klimaatbestendige plannen, die uiteindelijk ook winst opleveren in de beheerfase’.

Wat voor invloed heeft klimaatverandering op jullie taken?

We kampen met een toenemend tekort aan zoetwater in de zomermaanden. Al hebben we nog zo’n civieltechnisch geavanceerd watersysteem, we moeten allerlei extra tijdelijke noodmaatregelen nemen. Om zo het schaarse water dat er is te sturen naar en vast te houden op de plaatsen waar dat het hardst nodig is. Niet alleen te weinig water is een toenemend probleem. Ook te veel neerslag kan voor grote schade zorgen. Het is een kwestie van tijd voordat de regen die in de zomer van 2021 in Limburg is gevallen, ook in de regio Utrecht valt. Daarom zetten we, samen met gemeenten, in op de realisatie van voldoende waterberging.

Geschiktheidskaart woon- en werklocaties

Naast het adviseren over klimaatadaptief bouwen, krijgt het waterschap ook steeds meer een stem in waar wél en waar níet te bouwen. Recentelijk heeft Stichtse Rijnlanden een geschiktheidskaart voor nieuwe woon- en werklocaties voor het grondgebied van de provincie Utrecht opgesteld. Deze kaart geeft inzicht in de geschiktheid voor nieuwe woon- en werklocaties en is opgesteld door de Utrechtse waterpartners (vier waterschappen, drie drinkwaterbedrijven en Rijkswaterstaat Midden-Nederland).

De kaart vormt daarmee de ruimtelijke vertaalslag van het principe ‘water en bodem sturend’. Met deze kaart gaan de Utrechtse waterpartners de dialoog aan met mede-overheden en gebiedspartijen over uitgangspunten en handelingsperspectieven voor ruimtelijke ontwikkelingen. Hoogheemraad Els Otterman: ‘Het is belangrijk om vroegtijdig inzicht te hebben in eventuele uitdagingen vanuit water en bodem bij ruimtelijke ontwikkelingen. Daardoor kunnen toekomstbestendige (locatie)keuzen voor nieuwe woon- en werklocaties worden gemaakt.’

Zuiveren van afvalwater

Naast de urgentie om rekening te houden met water en bodem bij stedelijke ontwikkelingen, zijn er ook grenzen aan wat we als samenleving kunnen verwachten van onze rioolwaterzuiveringen.

Hoogheemraad Els Otterman licht toe: ‘Als we schoon water willen houden, dan zijn extra maatregelen nodig zijn bij de bron. Regenwater moet nog meer worden afgekoppeld van het afvalwater en een nuttige toepassing krijgen.

Bijvoorbeeld door het te laten infiltreren op de plek waar het valt. Door regenwater te infiltreren vullen we de grondwatervoorraad aan. Ook presteren onze rioolwaterzuiveringen beter als het aangevoerde afvalwater minder is verdund door regenwater.’

RIJKSDIENST VOOR ONDERNEMEND NEDERLAND (RVO)

Hoe willen jullie Nederland een stapje vooruithelpen bij de ruimtelijke puzzel?

RVO is een publieke dienstverlener en ondersteunt departementen bij de uitvoering van beleid. Wij helpen om transitie te versnellen. Landbouw, Economie, Energie en Klimaat zijn hierbij de speerpunten. Met de inzet van instrumenten, data, kennis en netwerk helpen wij bij het leggen van de ruimtelijke puzzel. Voorbeelden daarvan zijn het ‘Expertteam Woningbouw voor Gebiedsontwikkeling’ in en rond het stedelijk gebied en het ‘RVO Expertisecentrum GebiedsGewijs’ ter ondersteuning van de Transitie Landelijk gebied.

We hebben veel praktische kennis van en ervaring met gebiedsgericht werken en transitieopgaven in huis. Onze kracht is de integrerende gebiedsgerichte aanpak samen met alle stakeholders: wij helpen om verschillende opgaven voor een gebied in samenhang te bekijken van pré-verkenning tot planvorming, zowel op inhoud als proces. Dit doen we samen met de omgeving, met behulp van data én verrijkt met de kennis en ervaring van ons uitgebreide netwerk. We helpen bij het leggen van dwarsverbanden en het maken van slimme combinaties. Met als resultaat bijvoorbeeld een soepel(er) lopende samenwerking met verschillende partijen, verbeeldende kaarten (dataviewers), gebiedsscans, verkenningsrapportages en beleidsadviezen aan overheden.

Welke rol kunnen jullie spelen als partner voor organisaties?

Onze opgedane kennis, kunde en ervaringen in de praktijk (in het stedelijk én landelijk gebied) delen we graag in samenwerkingstrajecten, (gezamenlijke) kennisproducten en kennisbijeenvkomsten.

2. OVERZICHT 2022 EN VOORUITBLIK 2023

SKG Jaarcongres 2022, foto: Sander van Wettum

2.1 KENNISBIJEENKOMSTEN

De Leerstoel Gebiedsontwikkeling organiseerde in 2022 meerdere kennisbijeenkomsten waaronder ook enkele online kennis- en expertsessies.

Het SKG Jaarcongres kon dit jaar weer voor het eerst na de coronapandemie live georganiseerd worden en werd gehouden in Beeld en Geluid te Den Haag. Het thema uitvoeringskracht klonk in alle deelsessies door en kreeg een extra dimensie door een keynote van de vooraanstaande econome Mariana Mazzucato. Zij riep op tot een missie-gedreven aanpak voor maatschappelijke vraagstukken waarbij publieke en private partijen elkaars kwaliteiten optimaal benutten om tot resultaten te komen. Ook werd tijdens het jaarcongres de SKG Award voor duurzame gebiedsontwikkeling uitgereikt. Hoewel de inhoudelijke nadruk door het jaar heen op uitvoeringskracht gericht was, kregen de thema's energie en klimaat in 2022 in het bijzonder veel aandacht.

KENNISBIJEENKOMSTEN 2022

- 27 januari** – Kennisbijeenkomst Regionale Energie Strategieën & GO (online)
- 31 maart** – SKG Jaarcongres 2022 – Uitvoeringskracht (Beeld & Geluid Den Haag)
- Tussen mei en juni** werden er 3 digitale werksessies georganiseerd in het kader van RES & GO (online)
- 23 juni** – Kennisbijeenkomst Regionale Energie Strategieën & GO (Jaarbeurs Utrecht)
- 3 juli** – SKG Deelnemersraad (Sporzone 's-Hertogenbosch)
- 12 september** – Klimaatrisico's & GO: Red&Blue Launch Symposium (Valkenburg)
- 9 november** – Dag van de Gebiedsontwikkeling (1e editie, Delft)
- 1 december** – SKG Deelnemersraad (hybride vanuit het AMS Institute te Amsterdam).

Hieronder volgt een uitgelichte selectie van onze kennisbijeenkomsten.

27 JANUARI 2022

KENNISBIJEENKOMST REGIONALE ENERGIE STRATEGIEËN & GO (ONLINE)

Moderator

Co Verdaas (SKG/TU Delft)

Sprekers

Geert Teisman (EUR)

Jannemarie de Jonge (CRA)

Karin Komdeur (RES West Overijssel)

Jutta Hinterleitner (TU Delft)

Ellen Groenestein (Woonstede)

Anna Haarhuis (PROOF adviseurs)

Om de energietransitie vorm te geven is ruim twee jaar gewerkt aan regionale energiestrategieën (RES'en). Nu komt het aan op het maken van feitelijke keuzes in samenhang met andere ruimtelijke opgaven in de fysieke leefomgeving. Op 27 januari vond in dat kader een eerste kennisbijeenkomst plaats in het leertraject 'Energie in de Leefomgeving'.

SKG Jaarcongres 2022, foto: Sander van Wettum

31 MAART 2022

SKG JAARCONGRES

Klimaat, oorlog, corona: de overheid sleept zich van crisis naar crisis, en vergeet daarbij wat we in het grote geheel willen doen. Dat stelde topeconoom Mariana Mazzucato tijdens het SKG Jaarcongres op 31 maart in Den Haag. “Op z'n best is de overheid bezig met het herstellen van problemen met de economie, en niet met de grote doelen. Terwijl overheden niet reactief moeten zijn, maar proactief.” Haar oplossing: de markt en overheid moeten mikken op ‘missie-georiënteerde samenwerking’, waarbij iedereen hetzelfde doel voor ogen heeft.

Het was zeker niet aan dovemansoren gericht. Marja Appelman, directeur wonen van BZK, gaf aan met deze boodschap uit de voeten te kunnen en deze ook terug te nemen naar het ministerie. Tobias Verhoeven, CEO van Synchron, ontlokte Mazzucato een oprecht ‘wow’ omdat hij als private partner het collectieve belang van het klimaat tot topprioriteit verklaarde.

Het thema ‘uitvoeringskracht’ was volgens de aanwezigen goed gekozen en blijft ook de komende periode centraal staan voor SKG. Tijdens het congres werden in het licht van uitvoeringskracht ook een 12 tal andere onderwerpen besproken in verschillende parallelsessies.

Parallelsessie SKG Jaarcongres 2022, foto: Sander van Wettum

PARALLELSESSIES JAARCONGRES 2022

1. **PARTICIPATIE VOOR GO:** publieke regie of private partijen aan zet?
2. **GO IN DE REGIO:** uitvoeringskracht in gebieden door regionale afspraken
3. **ORGANISATIEKRACHT IN GO:** publiek-publiek en publiek-privaat
4. **KLIMAATVERANDERING EN GO:** bouwen in laaggelegen gebieden [eng]
5. **INNOVATIE EN GO:** ontwikkelen en innoveren tegelijk
6. **FORUM GO-BAROMETER:** de staat van het vakgebied
7. **RECHTVAARDIGE GO:** maximaal, gelijk, voldoende, vrij
8. **DATA EN GO:** de mogelijkheden en barrières van datagebruik
9. **OMGEVINGSRECHT IN GO:** versnelde procedures en zorgvuldige partnerselectie
10. **INVESTEREN IN INTEGRALE GO:** vertrouwen in de waarde van gebiedsontwikkeling
11. **ONTWERPEN VOOR INTEGRALE GO:** van verbeelding tot uitvoeringskracht
12. **GO IN HET OPENBAAR BESTUUR:** over omgaan met onzekerheid

SKG AWARD 2022

De SKG Award 2022 gaat naar Buiksloterham in Amsterdam. De SKG Award is de Nederlandse prijs voor een bijzonder initiatief in duurzame gebiedsontwikkeling, die op 31 maart is uitgereikt tijdens het jaarcongres van de Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling.

De vakjury kiest voor Buiksloterham als winnaar omdat het steeds beter zichtbaar wordt hoe de gemeente Amsterdam samen met bewoners, ontwikkelaars en bedrijven het monofunctionele bedrijventerrein weet om te vormen tot een circulaire en inclusieve stadswijk. Op het vlak van fysieke duurzaamheid scoort het Amsterdamse project zeer goed als het gaat om onder meer de gebouwen, energie-innovaties, hergebruik van materialen en klimaatadaptatie. Op het gebied van sociale duurzaamheid is de diversiteit van woonvormen en doelgroepen bijzonder en dit in combinatie met de nadrukkelijke aandacht voor (behoud van) bedrijvigheid in het gebied. Volgens de jury speelt Buiksloterham mee in de top van de eredivisie van duurzame gebiedsontwikkeling.

Naast Buiksloterham behoorden Ecowijk Soesterhof in Amersfoort en Schiphol Trade Park in Haarlemmermeer tot de genomineerde projecten.

'Winnaar publieksprijs SKG Award 2022', foto Sander van Wettum (bron: Gebiedsontwikkeling.nu)

PUBLIEKSPRIJS

De negen inzendingen voor de SKG Award konden ook meedingen naar de stem van het publiek, via Gebiedsontwikkeling.nu. De publieksprijs is overtuigend gewonnen door City Nieuwegein, ingediend door Gemeente Nieuwegein.

Karin Borsje (Gemeente Nieuwegein), **Aart Reurink** (Provincie Utrecht), **Guus Govaart** en **Marco van Hedel** (beide Gemeente Nieuwegein) ontvangen de publieksprijs uit handen van Tom Daamen (SKG)

Met 35 procent van de uitgebrachte stemmen won City Nieuwegein van nummer 2 De Drie Hoefijzers in Breda (ingediend door AM) dat op 21 procent van de stemmen kon rekenen en nummer 3 Buiksloterham (ingediend door Gemeente Amsterdam) dat goed was voor 14 procent.

23 JUNI 2022**KENNISBIJeenKOMST REGIONALE ENERGIE STRATEGIEËN & GO SAMENBRENGEN EN VERBINDEN****Locatie**

Jaarbeurs MeetUp, Utrecht

Moderator

Geert Teisman (EUR)

Sprekers

Karen Arpad (NP RES)

Jannemarie de Jonge (CRa)

Uitvoeringskracht, integraliteit, een ontwerpende dialoog en draagvlak. Deze kernthema's zijn de afgelopen maanden in meerdere online sessies uitgediept in het leertraject 'Energie in de Leefomgeving' van het Nationaal Programma RES en de Leerstoel Gebiedsontwikkeling. Het doel: samen een stap verderzetten in het integraal ruimtelijk vormgeven van de energietransitie. Op 23 juni werden de kennis en ervaringen gedeeld.

Kennisbijeenkomst regionale energie strategieën & go samenbrengen en verbinden, foto bron SKG

Red&Blue symposium, foto Simon Pugh

12 SEPTEMBER 2022**RED&BLUE LAUNCH SYMPOSIUM****Locatie**

Paviljoen St. Gerlach, Valkenburg

Sprekers

Ellen van Bueren (TU Delft)

Tom Daamen (SKG/TU Delft)

Co Verdaas (SKG/TU Delft)

Zac Taylor (TU Delft)

Nils Kok (Maastricht University)

Maarten Jennen (PGGM)

Gijs Kloek (Achmea)

Lu Zhang (DNB)

Piet Eichholtz (Maastricht University)

Mark Siezen (Bouwinvest)

Desirée Uitzetter (BPD)

Sophie Kraaijeveld (ING Real Estate Finance)

Marjolijn Haasnoot (Deltares)

Lilian van den Aarsen (Deltacommissaris)

Daan Prevoo (Mayor of Valkenburg)

Op 12 september werd het vijfjarige interdisciplinaire onderzoeksprogramma Red&Blue (Real Estate Development & Building in Low Urban Environments) gelanceerd met een symposium in Limburg. Met meer dan 80 aanwezigen van voornamelijk wetenschappers en praktijkexperts werden meerdere vragen die beantwoord moeten worden voor een integrale, klimaatadaptieve aanpak in gebiedsontwikkeling besproken en bediscussieerd.

Dag van de gebiedsontwikkeling, foto Sander van Wettum

9 NOVEMBER 2022 DAG VAN DE GEBIEDSONTWIKKELING

Locatie

ECHO Building TU Delft

Sprekers

Tom Daamen (SKG/TU Delft)

Maarten Janssen (Amvest)

Joep Klabbers (Zoarchitecten)

Anouk Distelbrink (BVR Adviseurs ruimtelijke ontwikkeling)

Helma Born (BPD)

Kirsten Dubbelman (Haag Wonen)

Lidija Pot (Gemeente Rotterdam)

Peter de Jong (TU Delft)

In het nieuwste energieleverende gebouw op de campus van de TU Delft werd op 9 november de eerste Dag van de Gebiedsontwikkeling gehouden. Studenten van de Faculteit Bouwkunde en professionals uit het vakgebied gingen met elkaar in gesprek over het verdichten en verduurzamen van de woningvoorraad, een van de grote opgaven die het vakgebied te wachten staat.

VOORUITBLIK 2023

Hieronder vindt u de voorlopige agenda van de kennisbijeenkomsten 2023 van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling. De bijeenkomsten kennen vier doelgroepen:

1. Studenten, die we inzicht in de praktijk willen geven
2. Jonge professionals, die we willen helpen verdiepen en vernieuwen
3. Praktijkexperts, die we willen prikkelen en inspireren
4. Onderzoekers, wiens kennis we betrekken en werkzaam willen maken.

Het programma is een mix van bijeenkomsten waarbij een of meerdere van onze doelgroepen worden betrokken en/of voor worden uitgenodigd. Omdat het lerende netwerk van de SKG en de leerstoel bestaat uit bestuur, deelnemersraad, professionals (TU-alumni), redactieraad (experts) en wetenschapsraad (professoren), zullen de bijeenkomsten waar mogelijk gecombineerd en georganiseerd worden met een van deze gremia.

VOORUITZICHT KENNISBIJEENKOMSTEN 2023

26 januari – Praat mee over botsende belangen en integrale gebiedsprocessen (Utrecht)

7 februari – Symposium Circulaire Gebiedsontwikkeling (Delft)

22 februari - Expertsessie Campusontwikkeling & Gebiedsontwikkeling (Purmerend)

30 maart - SKG Jaarcongres 2023 – Uitvoeringskracht voor een duurzame leefomgeving (Amersfoort)

9 mei – Expertsessie grond & Gebiedsontwikkeling (Utrecht)

3 juli – SKG Deelnemersraad (hybride te Utrecht)

8 november – Dag van de Gebiedsontwikkeling (Delft)

10 november – Dagsymposium en oratie hoogleraar omgevingsrecht Marlon Boeve (Delft)

1 december – SKG Deelnemersraad (hybride).

ACTIVITEITEN CO VERDAAS 2022

- Spreker bij afsluitende reflectie regiocongres Groene Metropoolregio 2120, 24 november 2022
 - Spreker tbv inleiding ruimtelijke opgaven VVD Bestuurdersdag, 18 november 2022
- Wegens gezondheidsredenen zit hier een gat in de activiteitenlijst.*
- Spreker tbv inleiding ruimtelijke opgaven, Provinciale omgevingsraad Gelderland, 14 april 2022
 - Deelnemer en spreker tbv inleiding 'waarom Omgevingswet', Congres Omgevingswet, 7 april 2022
 - Gespreksleider SKG Jaarcongres met o.a. interview met Mariana Mazzucato en leiden van deelsessie over regionale investeringsagenda, 31 maart 2022, Den Haag
 - Spreker tbv inleiding regionale investeringsagenda bij werkbezoek leden Tweede Kamer, 7 maart 2022
 - Gespreksleider expertmeeting NP RES en MER, olv Jan Jacob van Dijk, m.m.v. IPO, BZK, prof. Teisman, prof. Van der Steen, 2 februari 2022
 - Spreker tbv podcast Riek Bakker nav verschijnen van haar boek 'de ruimte van Riek', Rotterdam 10 januari 2022

ACTIVITEITEN TOM DAAMEN 2022

- Spreker bij de jaarlijkse bijeenkomst van gemeentelijke concern-controllers, 30 november, Utrecht
- Panellid bij een expertmeeting van het Watertorenberaad over de ontwikkeling van de regio Eindhoven en het stationsgebied, 22 november, Eindhoven
- Panellid bij een expertmeeting van Resilient Delta (EUR-TUD) 'Insuring the Dutch Delta' over de gevolgen van klimaatverandering, 14 november, Rotterdam
- Gespreksleider van de eerste Dag van de Gebiedsontwikkeling aan de TU Delft, 9 november, Delft
- Gespreksleider en spreker bij het Startsymposium Red&Blue (Real Estate Development & Building in Low Urban Environments), 12-13 september, Valkenburg
- Organisator en co-gespreksleider van het SKG Jaarcongres Gebiedsontwikkeling 'Uitvoeringskracht', 31 maart, Den Haag
- Spreker bij de kennissessie Alternatieve bekostiging van de Metropoolregio Rotterdam-Den Haag (MRDH), 29 maart, Rotterdam
- Spreker en panellid bij het symposium Kansen boven het spoor van NS Stations, 18 maart, Utrecht
- Gespreksleider van het Vastgoedcafé van de Gemeente Delft, 18 januari (online)
- Spreker tijdens een online expertmeeting van Rabobank over het versnellen van de woningbouwproductie, 13 januari (online).

2.2 ONDERZOEK

PROMOTIEONDERZOEK SOCIALE DUURZAAMHEID IN GEBIEDSONTWIKKELING - CÉLINE JANSSEN

Céline Janssen doet binnen de Leerstoel Gebiedsontwikkeling sinds maart 2019 promotieonderzoek naar de governance van sociale duurzaamheid in gebiedsontwikkeling. Hoewel in het ruimtelijke debat momenteel veel aandacht wordt besteed aan sociale doelen zoals inclusie, diversiteit en gelijke kansen, gaat het realiseren van sociaal duurzame leefomgevingen gepaard met vele vragen en onduidelijkheden. Wat is bijvoorbeeld een ‘goede sociaal duurzame’ leefomgeving? En wat kunnen we doen in gebiedsontwikkeling om daaraan bij te dragen? In het voorjaar van 2022 voerde Céline twee internationale casestudies uit over de projecten Aspern Seestadt in Wenen en DrottningH in Helsingborg (Zweden). Daarvoor was zij zes weken als gastonderzoeker aangesteld bij het platform ‘The Challenge of Urban Futures’ aan de Universitat Wien en deed zij twee weken veldonderzoek in Helsingborg. Verder richtte Céline zich in 2022 op het schrijven en publiceren van wetenschappelijke publicaties, presenteerde zij haar onderzoek op internationale conferenties, was ze docent bij het Mastervak ‘Social Sustainability in Human Habitats’ en organiseerde ze het seminar ‘Making Cities for Human Development’.

Aspern Seestadt in Wenen

Impressie ondergronds busstation Neckerspoel aan de Fellenoord met nieuwe hoogbouw -  Gemeente Eindhoven

PROMOTIEONDERZOEK ALTERNATIEVE BEKOSTIGING OV - SIMON VAN ZOEST

Simon van Zoest doet binnen de Leerstoel Gebiedsontwikkeling promotieonderzoek naar de bekostiging van infrastructuur, met een focus op bijdragen van private baathebbers. Omdat overheden onvoldoende middelen hebben om alle benodigde stedelijke voorzieningen te bekostigen bestaat hier al enkele jaren veel aandacht voor. Bekostiging door private baathebbers implementeren blijkt echter eenvoudiger gezegd dan gedaan. Simon heeft daarom in 2022 uitgebreid casusonderzoek uitgevoerd in de regio waar momenteel de meeste innovatie plaatsvindt op dit vlak: Brainport Eindhoven. Hier hebben publieke en private partijen eind 2022 een infrastructuurdeal gesloten ter waarde van 1,6 miljard euro, waarvan 1/9e door het bedrijfsleven zal worden betaald. Door nauwe samenwerking met betrokken partijen trekt Simon hieruit lessen voor de wetenschap en de praktijk: wat is er voor nodig om tot private bekostiging te komen, en hoe kan dit worden vormgegeven? In 2023 presenteert hij de eerste lessen op twee wetenschappelijke conferenties in het buitenland. Daarnaast richtte Simon zich onder andere op het schrijven van een *journal paper* op basis van eerder internationaal onderzoek, het delen van kennis bij onder meer de gemeente Utrecht en CROW/DOVA en het geven van onderwijs.

ENERGIETRANSITIE IN GEBIEDSONTWIKKELING

De Leerstoel Gebiedsontwikkeling organiseert samen met het Nationaal Programma Regionale Energiestrategie (RES) het leertraject 'Energie in de Leefomgeving'. Naast de energietransitie vragen ook veel andere maatschappelijke opgaven ruimte, het leertraject gaat in op hoe bestuurders, ambtenaren en andere betrokken partijen kunnen omgaan met deze meerschalligheid en complexiteit. Waar en hoe zijn opgaven te combineren? En wanneer het combineren van opgaven niet lukt, hoe kom je dan tot de noodzakelijke (pijnlijke) keuzes? Na een startbijeenkomst in januari zijn verschillende online verdiepingssessies georganiseerd in de vorm van 'marktkramen'. Drie thema's zijn daarbij onder leiding van Co Verdaas, Geert Teisman (EUR) en Jannemarie de Jonge (College van Rijksadviseurs) uitgediept: uitvoeringskracht, integrale aanpak en ontwerpende dialoog. Tijdens een fysieke bijeenkomst in juni is de balans opgemaakt van de inzichten die in het eerste half jaar van het traject zijn opgedaan, deze zijn gebundeld in een leespresentatie.

RED&BLUE

Red&Blue

Zeespiegelstijging, bodemdaling, extreme regen en droogte: klimaatverandering zorgt voor nieuwe risico's voor vastgoed en infrastructuur, zeker in verstedelijkte, laaggelegen delta's. Onze steden zijn een kostbaar bezit, als leefomgeving, maar ook als investeringsobject en economische motor. Aanpassing aan het veranderende klimaat is cruciaal om deze diverse waarden te behouden, ook voor de meest kwetsbaren. Transdisciplinaire kennis voor klimaatbestendige stedelijke ontwikkeling is nodig, maar bestaat nog nauwelijks. Dit onderzoeksproject brengt investeerders, planners en beheerders van vastgoed en infrastructuur bij elkaar. Samen met wetenschappers uit verschillende disciplines ontwikkelen zij een integrale klimaataanpak voor een veerkrachtige Nederlandse delta.

Het vijfjarige Red&Blue programma is in september 2022 officieel van start gegaan met een tot nadenken provocerend symposium gericht op de vastgoed -en financieringsuitdagingen van klimaat risico's. Sindsdien zijn er een 12-tal PhD en Postdoc onderzoekers met diverse achtergronden waaronder economie, techniek, recht, planologie, gestart met nieuwe en gezamenlijke onderzoeksprojecten. De verschillende thema's die hierbij op de voorgrond staan variëren van klimaatadaptieve ontwikkeling in onontgonnen gebieden tot het in balans brengen van kansenongelijkheid in de huisvestingsmarkt ten aanzien van klimaatadaptatie. Ook zijn zogenaamde Living Labs opgericht in de regio's Amsterdam en Rotterdam-Dordrecht en vindt er kennisuitwisseling plaats tussen meer dan 30 institutionele partners op het gebied van beleid, praktijk en wetenschap. Verder is er een website ontwikkeld waar onderzoeksupdates, publicaties en bijeenkomsten worden geplaatst: www.redblueclimate.nl. De penvoerder namens het consortium is prof. dr. E.M. (Ellen) van Bueren - Technische Universiteit Delft.

Ontwerpend onderzoek – bron: el Kantoor

ONTWERPEND ONDERZOEK – JUTTA HINTERLEITNER

2022 stond in het teken van verdere verdieping in wat ontwerp kan betekenen in gebiedsontwikkelingsprocessen. In het kader van het kennisprogramma van het NP RES werden er verschillende sessies georganiseerd met en voor de partijen die in de RES'en werken. Ontwerpen aan de ruimtelijke inpassing van de energietransitie nam telkens weer een prominente plek in. Daarnaast ging veel aandacht en tijd naar de publicatie 'Ontwerpen in gebiedsontwikkeling', die eind van het jaar in de grondverf stond – gereed om begin 2023 drukklaar te maken.

Ook begon in het najaar van 2022 het adviestraject voor het programma Mooi Nederland van het ministerie van BZK, een serie expertmeetings met de bedoeling de opzet van dit nieuwe programma gericht op ruimtelijke kwaliteit te helpen aanscherpen. De Leerstoel Gebiedsontwikkeling nam hier vanuit expertise op gebied van ontwerpend onderzoek aan deel.

PUBLICATIES CELINE JANSSEN

- Janssen, C., & Basta, C. (2022). Are good intentions enough? Evaluating social sustainability in urban development projects through the capability approach. *European Planning Studies*, 1-22. doi.org/10.1080/09654313.2022.2136936
- Janssen, C. [Publieke-private organisaties maken Wenen sociaal](#). In *Gebiedsontwikkeling.krant* (zomereditie 2021), Web publicatie/site, 18 juli, GO.nu
- Janssen, C. [De unieke waarde van de wooncoöperatie](#). Web publicatie/site, 8 maart, GO.nu

PUBLICATIES SIMON VAN ZOEST

- Van Zoest, S. & Daamen, T.A. (2022) De invoer van alternatieve bekostiging is een kwestie van daadkracht en drang. *Praktijkblad Grondzaken en Gebiedsontwikkeling*.

PUBLICATIES PAUL VAN DEN BRAGT

- Van den Bragt, P., Teisman, G. & Ram, M. (2022), [Energie in de leefomgeving: doe mee aan kennisbijeenkomst RES & Gebiedsontwikkeling](#). Web publicatie/site, 20 juni, GO.nu.
- Van den Bragt, P. & Daamen, T.A. (2022), [Klimaatadaptatie tussen angst en hoop: programma Red&Blue van start](#). Web publicatie/site, 21 september, GO.nu.
- Van den Bragt, P. (2022), [Werken aan integrale gebiedstransformaties](#). Web publicatie/site, stedelijketransformatie.nl.

PUBLICATIES WOUTER JAN VERHEUL, 2022

- Verheul, W. J., & Janse, I. (Eds.) (2022). Data en Gebiedsontwikkeling: Innovaties, strategieën en reflecties. Delft: SKG Kring van Adviseurs.
- Verheul, W. J. (2022). De opkomst van data in gebiedsontwikkeling. In: Data en Gebiedsontwikkeling: Innovaties, strategieën en reflecties. Delft: SKG Kring van Adviseurs.
- Verheul, W. J., & Nelissen, N. (2022). Een nieuwe weg naar Rome? Alternatieve vorm van burgerparticipatie bij stadsverbetering. In: Bestuurswetenschappen, 76(1), 79-96.
- Verdaas, C., & Verheul, W. J. (2022). Gebiedsontwikkeling voor raadsleden: Een reisgids voor gemeenteraadsleden bij het mede-vormgeven van onze leefomgeving. Delft: Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling.
- Placemaking Europe, & Verheul, W. J. (2022). After Covid City Global Charter. Publisher: Placemaking Europe.
- Verheul, W. J. (Author), & Hobma, F. (Author). (2022). Institutionele ruimte voor wonen. Publicatie op Platform Overheid.nl.
- Verheul, W. J., & Hobma, F. (2022). Institutionele ruimte voor wonen: de woningcrisis en achterliggende systeemkwesties op de agenda. In: Bestuurskunde, 31(1), 3-18.
- Verheul, W. J. (2022). Naar big data in gebiedsontwikkeling? Beloften van en bedenkingen bij een blijde boodschap. In Data en Gebiedsontwikkeling: Innovaties, strategieën en reflecties (pp. 82-92). Delft: SKG Kring van Adviseurs.
- Verdaas, J. C., Verheul, W. J., Verwayen, A. B., & Lammers, I. (2022). Naar een solide (pro)positie van groenblauw: Barrières en kansen voor de bekostiging van groenblauw in Zuid-Holland. Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling.
- Verheul, W. J., Herkes, F., & Zouridis, S. (2022). Participeren, juridiseren of politiseren? De effectiviteit en legitimiteit van verschillende routes voor de strijd om de ruimte. In: Bestuurskunde, 31(1), 61-76.

Publicaties Wouter Jan Verheul op Gebiedsontwikkeling.nu:

- Verheul, W. J. (Author), Verdaas, J. C. (Author), Verwayen, A. B. (Author), & Lammers, I. (Author). (2022). [Groenblauw doet allen goed](#). Maar de bekostiging kan beter. Web publicatie/site, 15 juli.
- Verheul, W. J. (Author), & Hobma, F. (Author). (2022). [Hoe de woningmarkt vastliep en waar doorbraken mogelijk zijn](#). Web publicatie/site, 9 juni.
- Verheul, W. J. (Author). (2022). [Zo ga je als ontwikkelaar en gemeenteraad met elkaar om bij omgevingsparticipatie](#). Web publicatie/site, 30 maart.
- Verheul, W. J. (Author). (2022). [Private omgevingsparticipatie, maar dan met de gemeente: zo doe je dat](#). Web publicatie/site, 22 maart.
- Verheul, W. J. (Author). (2022). [7 bedenkingen bij de blijde boodschap van data in gebiedsontwikkeling](#). Web publicatie/site, 7 maart.
- Heurkens, E. W. T. M. (Author), & Verheul, W. J. (Author). (2022). [De kosten, baten en praktijk van privaat-georganiseerde omgevingsparticipatie](#). Web publicatie/site, 18 januari.

PUBLICATIES JUTTA HINTERLEITNER

- Hinterleitner, J. (2022): [Nieuwe tijden vragen om nieuwe voorzieningen](#). Web publicatie/site, 1 januari, GO.nu
- Hinterleitner, J. (2022): [De logica van de stad als basis voor participatie](#). Web publicatie/site, 14 februari, GO.nu
- Hinterleitner, J. (2022): [Gezocht: ruimte voor de energietransitie](#). Web publicatie/site, 18 februari, GO.nu
- Hinterleitner, J. (2022): Notions from practice: Research by Design as a stepping stone for the implementation of integral forms of spatial design; in: Design Actions for shifting conditions, TU Delft OPEN publishing
- Hinterleitner, J. (2022): [GO Zomertour #2 – Oosteroever Oostende](#). Web publicatie/site, 27 juli, GO.nu
- Hinterleitner, J.; Gerretsen, P.; Hooimeijer, F.: (2021):
- Ontwerpen vanuit de doorsnede: boven- en ondergrond als samenhangend systeem. Web publication/site, april 30, GO.nu

PUBLICATIES CO VERDAAS

- Verdaas, C., & Verheul, W. J. (2022). Gebiedsontwikkeling voor raadsleden: [Een reisgids voor gemeenteraadsleden](#) bij het mede-vormgeven van onze leefomgeving. Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling.
- van der Krabben, E., & Verdaas, J. C. (2022). Markt, bestuurlijke regie en woningbouw. In J. van der Vlist, & M. Kuipers (Eds.), Regie over volkshuisvesting: Een brede wetenschappelijke blik op de rol van de Rijksoverheid (pp. 30-48). Binnenlands Bestuur.
- Verdaas, J. C., Verheul, W. J., Verwayen, A. B., & Lammers, I. (2022). [Naar een solide \(pro\)positie van groenblauw: Barrières en kansen voor de bekostiging van groenblauw in Zuid-Holland](#). Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling.
- Verdaas, J. C., Daamen, T. A., & van der Krabben, E. (2022). Regionale richting als randvoorwaarde voor resultaat. In A. Bregman, & T. Nijmeijer (Eds.), Het woningtekort voorbij (pp. 191-202). Instituut voor Bouwrecht (IBR).

Publicaties Co Verdaas op Gebiedsontwikkeling.nu

- Verdaas, J. C. (Author). (2022). [Opnieuw uitstel: De paradox van de Omgevingswet](#). Web publicatie/site, 14 oktober.
- Verheul, W. J. (Author), Verdaas, J. C. (Author), Verwayen, A. B. (Author), & Lammers, I. (Author). (2022). [Groenblauw doet allen goed. Maar de bekostiging kan beter](#). Web publicatie/site, 15 juli.
- Verdaas, J. C. (Author), & Daamen, T. A. (Author). (2022). [Uitvoering revisited: op naar een missie-gedreven gebiedsontwikkeling](#). Web publicatie/site, 11 juli.
- Verdaas, J. C. (Author). (2022). [Waarom een balanceeract nodig is op het podium van de ruimtelijke ordening](#). Web publicatie/site, 13 mei.
- Verdaas, J. C. (Author). (2022). [3 adviezen aan Hugo de Jonge om van ambities naar uitvoering te komen](#). Web publicatie/site, 20 juni (2023).
- Verdaas, J. C. (Author), & Daamen, T. A. (Author). (2022). [Tijd om werk te maken van uitvoeringskracht](#). Web publicatie/site, 14 januari.

PUBLICATIES TOM DAAMEN

- Van den Berghe, K., E. Louw, F. Pliakis & T.A. Daamen (2022), [When “port-out – city-in” becomes a strategy: is the port-city interface conflict in Amsterdam an observation or a self-fulfilling prophecy?](#) In: Maritime Economics & Logistics, doi-org.tudelft.idm.oclc.org/10.1057/s41278-022-00236-8
- Nefs, M & T.A. Daamen (2022), [Behind the big box: understanding the planning-development dialectic of large distribution centres in Europe. In: European Planning Studies.](#)
- Verdaas, J.C., T.A. Daamen & E. van der Krabben (2022), ‘Regionale richting als randvoorwaarde voor resultaat’. In: Bregman, A.G. & A.G.A. Nijmeijer, Het woningtekort voorbij. Den Haag: Instituut voor Bouwrecht (IBR)

Publicaties Tom Daamen op Gebiedsontwikkeling.nu

- Daamen, T.A. (2022), [Gebiedsontwikkeling in tijden van \(on\)zekerheid](#), 11 november.
- De Mug, R. & T.A. Daamen (2022), Kruisbestuiving in de stad: betrek kennisintensieve bedrijven bij gebiedsontwikkeling, 11 oktober.
- Van den Bragt, P & T.A. Daamen (2022), Klimaatadaptatie tussen angst en hoop: programma RED & BLUE van start, 21 september.
- T.A. Damen (2022), [GO Zomertour 2022 #7: Porta Nuova in Milaan](#), 23 augustus.
- T.A. Daamen (2022), [Waarom de schakel tussen wetenschap en praktijk juist moet schuren](#), 8 augustus.
- Verdaas, J.C. & T.A. Daamen (2022), [Uitvoering revisited: op naar een missie-gedreven gebiedsontwikkeling](#), 11 juli.
- T.A. Daamen (2022), Waarom wetenschap rond gebiedsontwikkeling een kwestie is van balans, 24 juni.
- T.A. Daamen (2022) & Z. Taylor, [“Gebiedsontwikkelaars moeten keihard met klimaatadaptatie aan de slag”](#), 22 februari.
- T.A. Daamen (2022), [Gebiedsontwikkeling kan wel een moonshot gebruiken](#), 26 januari.
- Verdaas, J. C. & T.A. Daamen, (2022), [Tijd om werk te maken van uitvoeringskracht](#), 14 januari.

MCD - Martin Hols - The Arrows

2.3 ONDERWIJS

MASTER CITY DEVELOPER (MCD)

De MCD-opleiding richt zich op stedelijke ontwikkelingsopgaven op gebiedsniveau en is een gezamenlijk initiatief van de Erasmus Universiteit Rotterdam, de Technische Universiteit Delft en de Gemeente Rotterdam. De didactiek is erop gericht om studenten te laten groeien in hun rol als trekkers van complexe stedelijke gebiedsontwikkelingsprojecten. De Leerstoel Gebiedsontwikkeling is betrokken bij de volgende modules:

Module 2: Urban Resilience

Wat maakt een stad veerkrachtig? Wat kunnen steden doen om sociale tegenstellingen te voorkomen of te verzachten? Welke innovaties zijn nodig om antwoorden te vinden op vragen rond energie, klimaat en mobiliteit? En hoe kunnen ruimtelijk beleid en stedelijke projecten daar een bijdrage aan leveren? Deze vragen staan centraal in deze module over stedelijke veerkracht.

MCD - Martin Hols - The Arrows

BACHELOR TU DELFT (3E JAAR): GEBIEDSONTWIKKELING

In de eindfase van de bacheloropleiding Bouwkunde in Delft staat gebiedsontwikkeling centraal met aandacht voor integraliteit in complexe binnenstedelijke opgaven, waarvoor groepsgewijs een ontwikkelplan wordt uitgewerkt. De Leerstoel Gebiedsontwikkeling verzorgt een introductie, helpt in de selectie van de praktijkopgave, en weegt mee in de beoordeling van de groepsproducten. In 2021 was de herontwikkeling van Den Haag Zuidwest de praktijkcasus. Deze module is afgesloten op de eerste editie van de Dag van de Gebiedsontwikkeling met zowel de studenten als deelnemers van de SKG op de campus in Delft.

Module 3: Urban Governance

Wat betekent de transitie naar een netwerksamenleving voor sturing in stedelijke ontwikkeling? Welk handelingsrepertoire is nodig om optimaal gebruik te maken van deze netwerken? In deze module staat governance centraal, dus de rol van netwerken en nieuwe allianties in stedelijke ontwikkeling.

Module 5: Urban Strategies & Concepts

Hoe komen we in stedelijke gebieden tot een effectieve ontwikkelstrategie? Hoe blijven we adaptief inspelen op veranderingen in markt, politiek en maatschappij? En hoe gaan we om met de steeds grotere diversiteit aan betrokken partijen bij een gebiedsopgave? Deze module gaat over sturen in gebiedsontwikkeling: van analyse via concept naar strategievorming.

Module 6: Urban International Development (2021 en 2022 naar London/Birmingham)

Hoe werkt stedelijke ontwikkeling in buitenlandse steden? Wat kunnen we leren van gebiedsontwikkeling in de metropool London en Birmingham? Hoe zijn principes en instrumenten ook in Nederland toepasbaar te maken? Deze module gaat over samen werken aan een internationale stad en omvat een studieweek in Engeland.

Dag van de GO - Sander van Wettum

MASTER TU DELFT (1E JAAR): THE URBAN INFRASTRUCTURE AND (RE)DEVELOPMENT GAME

Dit mastervak is gericht op de toepassing en integratie van kennis over stedelijke (gebieds)ontwikkeling vanuit verschillende disciplines. Het omvat een theoriedeel met colleges en andere onderwijsvormen over verschillende aspecten van publiek-private gebiedsontwikkeling aan de hand van 5 P's: proces, plek, persoon, product en perspectief. Het andere deel is een practicum: een spel waarin studenten de rollen van verschillende actoren in gebiedsontwikkeling moeten aannemen en tot een gezamenlijk ontwikkelplan moeten komen. Casus: Knooppunt XL, Eindhoven.

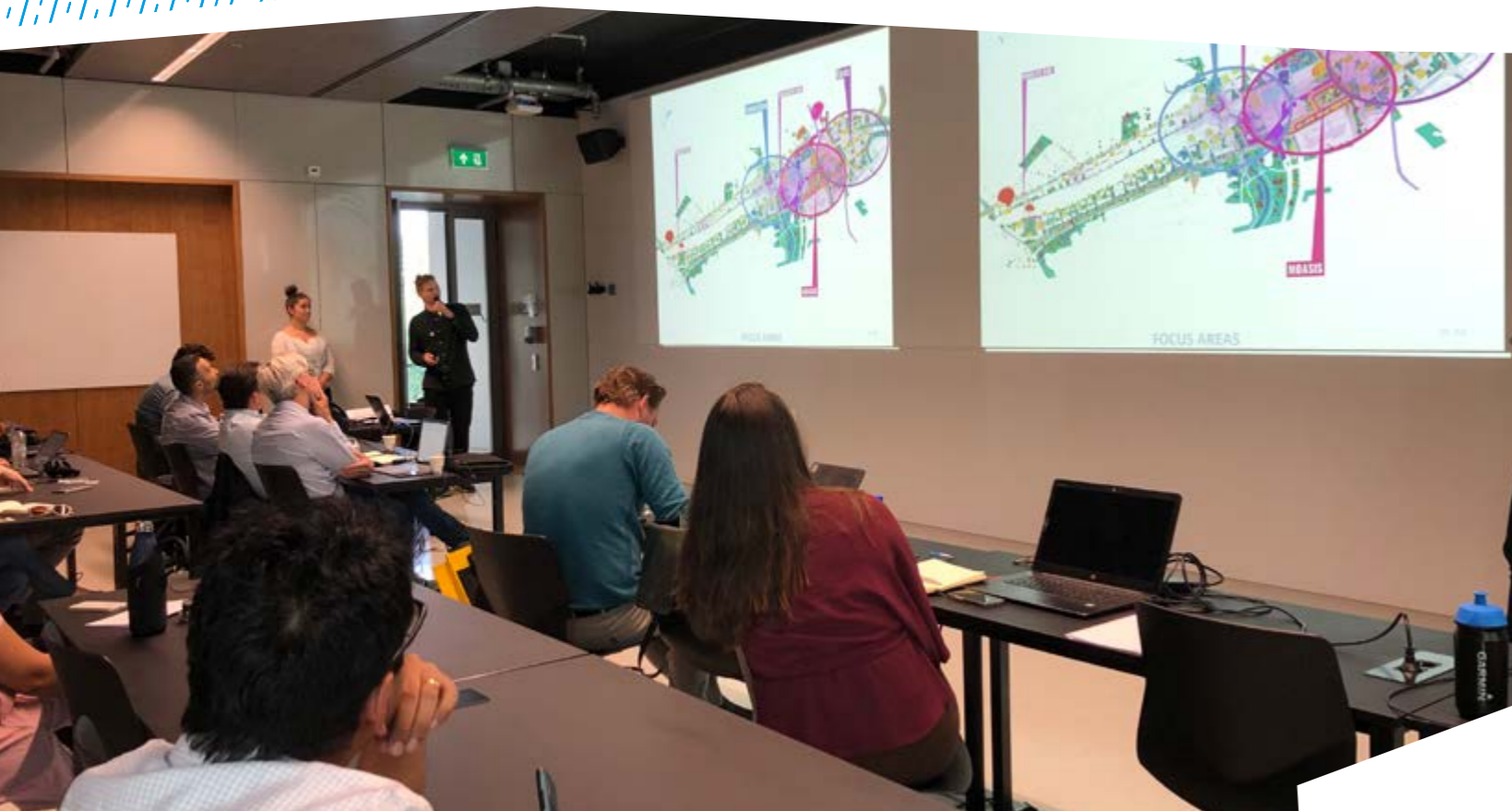
MASTER TU DELFT (2E JAAR): AFSTUDEERPROJECTEN

Hoofdmentor Tom Daamen

- Koen van den Brink – [Entrepreneurial Ecosystems](#) (begeleiding samen met Paul Chan en Tom Dolkens). TU Delft: MBE-thesis
- Samuel Orobio de Castro - [From pig barn to family apartment?](#) A Master Thesis on the opportunities and challenges of housing developments on livestock farm locations (begeleiding samen met Joris Hoekstra). TU Delft: MBE-thesis

Hoofdmentor Wouter Jan Verheul

- Robin Meijer [‘Public participation and the economic gain in real estate- and urban development for project developers’](#). TU Delft: MBE-thesis.
- Suardes Ebbinge [‘Ruimte om te overbruggen. De realisatie van publiek domein in gebiedsontwikkeling.’](#) EUR: MCD thesis.
- Rowie Huijbregts [‘The practice of public values assessment: configurations, context and consequences.’](#) EUR: PhD thesis.

2.5 GEBIEDSONTWIKKELING.NU

GEBIEDSONTWIKKELING.NU IN 2023

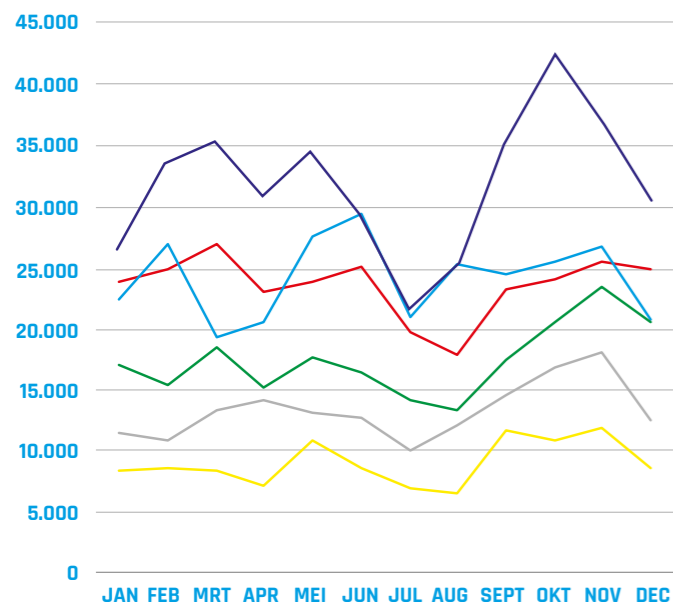
- JOOST ZONNEVELD

Van zomerse inspiratie tot een toenemende onzekerheid in gebiedsontwikkeling. In 2022 werd gehoopt op meer uitvoeringskracht via een moonshot maar keerde langzaam het tij. Nog geen Omgevingswet, wel stikstofperikelen. Ook meer aandacht voor maatschappelijke waarden maar intussen steeds meer financieel zwaar weer. 2022 werd een jaar met vele gezichten. In het [jaaroverzicht 2022 van Gebiedsontwikkeling.nu](#) laten we er twaalf zien.

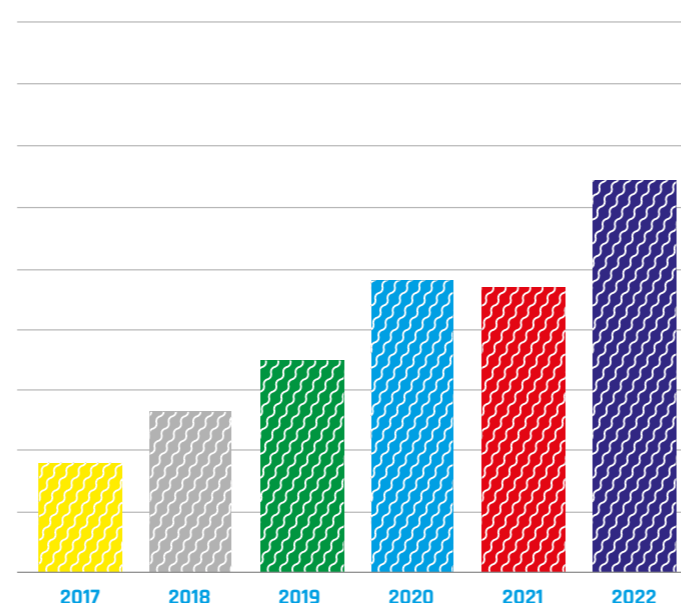
Kerncijfers

- Bekeken pagina's: 601.544
- Unieke bezoekers: 353.111
- Totaal aantal sitebezoeken: 400.120

Unieke bezoekers per maand

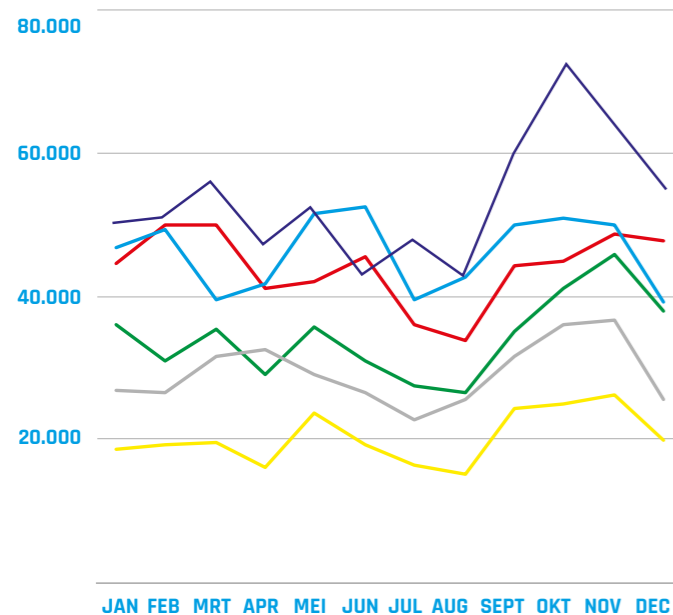

Unieke bezoekers per maand - jaargemiddelde

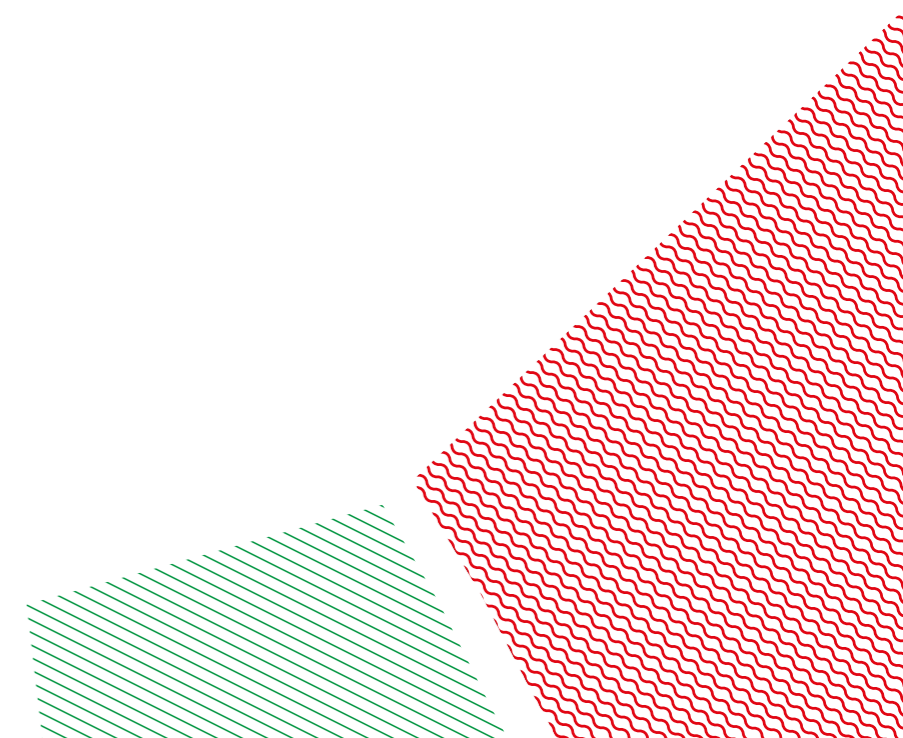
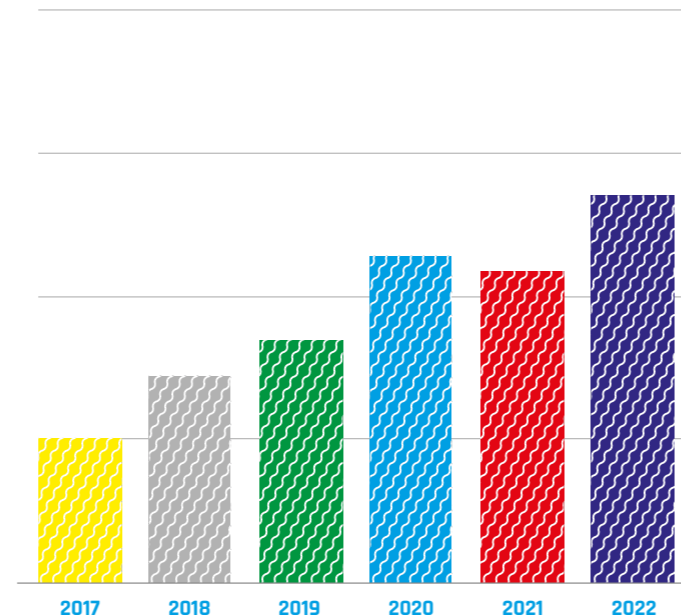

— 2022
— 2021
— 2020
— 2019
— 2018
— 2017

Bekeken pagina's per maand

Bekeken pagina's per maand - jaargemiddelde

Best gelezen artikelen

Het best gelezen artikel van 2022 was - met kop en schouders – het artikel over de betekenis van het Didam-arrest voor de praktijk van gebiedsontwikkeling. Het is tevens het best gelezen artikel op Gebiedsontwikkeling.nu ooit en het zegt daarmee genoeg hoezeer het Didam-arrest de gemoederen binnen gebiedsontwikkeling bezighoudt. Binnen de top vijf als geheel is moeilijk een rode draad te vinden. Wat wel opvalt is dat het vooral om kritische beschouwingen gaat waar ook de nodige lessen voor de lezer te leren zijn. In het algemeen blijkt dat unieke, speciaal voor Gebiedsontwikkeling.nu geschreven artikelen het beste gelezen worden.

De top 5 van 2022

- 1 Dit is wat het didam arrest betekent voor de praktijk van gebiedsontwikkeling
- 2 Waarom maatschappelijk vastgoed niet naar de hoogste bieder moet
- 3 Het fiasco van oosterwold
- 4 Hoe we lering kunnen trekken uit de reconstructie zandgronden voor de gebiedsgerichte aanpak stikstof
- 5 Zo willen Nederlanders werkelijk wonen: tussen beeldvorming en realiteit

'IN 2022 IS EEN BEGIN GEMAAKT MET HET VERNIEUWEN VAN DE PROJECTENKAART DOOR EEN EIGEN KAART TE ONTWIKKELEN DIE GEHEEL IN DE STIJL VAN DE HUIDIGE WEBSITE PAST.'

Doorontwikkeling

In 2022 hebben we onze nieuwe website gelanceerd. Designer Matthew Adeney werkte aan een prachtige nieuwe vormgeving, terwijl onze webdeveloper Rik Dekker aan de slag ging met de realisatie. In 2023 zijn we verder gegaan met het verbeteren van de website.

Projectenkaart

De projectenkaart is een interactief overzicht van de belangrijkste projecten voor gebiedsontwikkeling. De kaart biedt zo toegang tot inspiratie en geleerde lessen. De projecten zijn ingedeeld op categorie en bevatten per stuk meer informatie en, indien aanwezig, een link naar de bijbehorende casus. Bovendien kunt u uitgebreid filteren en zoeken. In 2022 is een begin gemaakt met het vernieuwen van de projectenkaart door een eigen kaart te ontwikkelen die geheel in de stijl van de huidige website past. Het gebruiksgemak ten opzichte van de huidige kaart wordt verbeterd en er komt meer aandacht om meer gebiedsontwikkelingen aan de kaart toe te voegen. Voor de zomer van 2023 wordt de nieuwe kaart gelanceerd.

Gebiedsontwikkeling.krant

In 2022 maakten we wederom twee papieren kranten (de winter- en zomeredities zijn ook digitaal beschikbaar) waarin we het beste dat gebiedsontwikkeling te bieden heeft bij een groeiende groep lezers op de mat laten vallen. Daarbij is gezocht naar nieuwe kanalen om de brede groep potentieel geïnteresseerden te bereiken.

3. HET NETWERK VAN SKG

DAGELIJKS BESTUUR

Het dagelijks bestuur bestaat uit de volgende leden:

- **Ronald Huikeshoven** (voorzitter),
Directievoorzitter bij AM
- **Carolien Schippers** (plv. voorzitter),
Directeur Grond & Ontwikkeling Gemeente Amsterdam
- **Sebastiaan de Wilde** (secretaris-penningmeester),
Directeur Vastgoed bij NS Stations
- **Ellen van Bueren** (vast bestuurslid TU Delft),
Hoogleraar Urban Development Management bij TU Delft
- **Co Verdaas**,
Hoogleraar Gebiedsontwikkeling bij TU Delft
- **Marlon Boeve**,
Hoogleraar Omgevingsrecht bij TU Delft
- **Tom Daamen**,
Directeur bij Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling en Associate Professor Urban Development Management bij TU Delft.

Het dagelijks bestuur van de SKG komt circa zes keer per jaar bijeen. De deelnemersraad vergadert twee keer per jaar. Naast een huishoudelijke agenda wordt dan gesproken over een inhoudelijk thema.

De deelnemersraad op 29 juni 2022 vond plaats in s'-Hertogenbosch, gehost door de gemeente welke recentelijk tot de deelnemersraad is toegetreden. Naast de huishoudelijke mededelingen over het kennisprogramma en goedkeuring van het jaarverslag 2021, werd er de diepte ingegaan op het thema uitvoeringskracht met als casus de Bossche Spoorzone.

De deelnemersraad die op 1 december 2022 plaatsvond werd hybride georganiseerd in het kantoor van AMS Institute waarbij het bestuur van de SKG via een live verbinding met de SKG-deelnemers in gesprek ging. Naast het vaststellen van de begroting, het jaarplan 2023 en de voortzetting van Ronald Huikeshoven als bestuursvoorzitter, werd er inhoudelijk gesproken over de huidige praktijk. Centraal stond de vraag: hoe zorgen we voor uitvoeringskracht in onzeker tijden?

De deelnemersraad bestaat uit het bestuur aangevuld met afgevaardigde leden van alle deelnemende organisaties van de SKG. De leden zijn:

- **Ronald Huikeshoven**, *Directeur bij AM*
- **Annemarie Jol**, *Adjunct-directeur Zuidwest bij AM*
- **Gilbert Kokenberg**, *Directeur Projecten bij AM*
- **Heleen Aarts**, *CEO bij Amvest*
- **Yvonne van Mierlo**, *Directeur Blauwhoed Studio bij Blauwhoed*
- **Eltjo Bouwman**, *Directeur Wonen bij Blauwhoed*
- **Boy Wesel**, *Manager Strategic Partnerships bij Bouwinvest*
- **Christian Schouten**, *Head of Dutch Transaction Management bij Bouwinvest*
- **Nicolette Klein Bog**, *Head of Global Marketing & Corporate Affairs bij Bouwinvest*
- **Desiree Uitzetter**, *Directeur Gebiedsontwikkeling bij BPD*
- **Patrick van der Klooster**, *Leider BPDi Stadsontwikkelaars en Conceptstudio, bij BPD*
- **Helma Born**, *Regiodirecteur bij BPD*
- **Rob Haans**, *Bestuursvoorzitter bij De Alliantie*
- **Jan van Barneveld**, *Directeur Ontwikkeling bij De Alliantie*
- **Lilian van den Aarsen**, *Directeur van de staf bij Deltacommissaris*
- **Marlies Veenstra**, *Algemeen Secretaris van de Staf bij Deltacommissaris*
- **Lilianne van Sprundel**, *Liaison Ruimtelijke Adaptatie van de Staf bij Deltacommissaris*
- **Lutine de Boer**, *Program Manager Housing bij regio Alkmaar bij Gemeente Alkmaar*
- **Nico van Ginkel**, *Secretaris Regio Alkmaar bij gemeente Alkmaar*
- **Helen van Duin**, *DSO Manager Gebiedsontwikkeling bij Gemeente Almere*
- **Liesl Viviers**, *Adjunct Manager Gebiedsontwikkeling bij Gemeente Almere*
- **Carolien Schippers**, *Directeur Grond en Ontwikkeling bij Gemeente Amsterdam*
- **Ruud Schouwaert**, *Directeur Ruimtelijke Ontwikkeling bij Gemeente Barneveld*
- **Bas van Rijsbergen**, *Directeur Stedelijke Ontwikkeling bij Gemeente Breda*
- **Jeroen Hoefsloot**, *Programmamanager Crossmark Breda bij Gemeente Breda*
- **Patrick van 't Loo**, *Programmamanager Crossmark Breda bij Gemeente Breda*
- **Hanneke Schippers**, *Gemeentedirecteur cluster Ruimte en Economie bij Gemeente Delft*
- **Marjon Bouwkamp**, *Programmamanager Ruimtelijke Ordening en Duurzaamheid bij Gemeente Delft*
- **Gertjan Giele**, *Aanjager Woningbouwproductie DSO bij Gemeente Den Haag*
- **Ronald Nomes**, *Algemeen Directeur DSO bij Gemeente Den Haag*
- **Lisette Nijs**, *Directeur Projecten bij Gemeente Den Haag*
- **Anne Wouters**, *Strategisch Adviseur Bouwende Stad bij Gemeente Dordrecht*
- **Mark van Oosterhout**, *Opgavemanager Bouwende Stad bij Gemeente Dordrecht*
- **Edwin van Son**, *Stedenbouwkundige bij Gemeente Dordrecht*
- **Jos Roijmans**, *Programmamanager Spoorzone Eindhoven bij Gemeente Eindhoven*
- **Frank van Swol**, *Programmadirecteur Eindhoven Knoop XL & MIRT bij Gemeente Eindhoven*

- **Jaap Haks**, *Ontwikkelmanager Gebiedsontwikkeling en Hoofd Grondzaken bij Gemeente Groningen*
- **Alfred Kazemier**, *Directeur Ruimtelijk Beleid & Ontwerp, Stadsontwikkeling, Gemeente Groningen*
- **Adrian Los**, *Directeur Stedelijke Ontwikkeling bij Gemeente Leiden*
- **Jaap van Opstal**, *Programmamanager Gebiedsontwikkeling bij Gemeente Leiden*
- **Paul Matthieu**, *Gebiedsontwikkelaar Station Nijmegen bij Gemeente Nijmegen*
- **Dave Ploum**, *Coördinator Stadsontwikkeling bij Gemeente Nijmegen*
- **Pieter Heij**, *Interim Concernmanager Stadsontwikkeling bij Gemeente Nijmegen*
- **Marcella Wiffrie**, *Strategische Adviseur Economie bij Gemeente Purmerend*
- **Harm-Jan Stalman**, *Programmamanager bij Gemeente Purmerend*
- **Jos Melchers**, *Directeur Gebiedsontwikkeling Cluster Stadsontwikkeling bij Gemeente Rotterdam*
- **Erik Pors**, *Afdelingshoofd Gebiedsontwikkeling bij Gemeente Rotterdam*
- **Marieke Middendorp-Mars**, *Adviseur Stedelijke Programmering bij Gemeente Rotterdam*
- **Judith Köbben-Stoppelenburg**, *Manager afdeling Programma's en Projecten bij Gemeente 's-Hertogenbosch*
- **Bas Meijs**, *Directeur Stadsontwikkeling bij Gemeente 's-Hertogenbosch*
- **Mojgan Mohajer Irvani**, *Senior Projectmanager bij Gemeente 's-Hertogenbosch*
- **Angela Barendregt**, *Afdelingshoofd Ruimte bij Gemeente Tilburg*
- **Marianne Linde**, *Directeur Duurzame Stad bij Gemeente Tilburg*
- **Jos Sprangers**, *Directeur Vitale Stad bij Gemeente Tilburg*
- **Bart van der Vossen**, *Directeur Ruimte: Ontwikkeling & Strategie bij Gemeente Utrecht*
- **Pieter van der Straaten**, *Programmamanager Ruimtelijke Investeringsstrategie bij Gemeente Utrecht*
- **Kees Verschoor**, *Strategen Ruimte en Economie bij Gemeente Utrecht*
- **Bart van Bregt**, *Ambtelijk Opdrachtgever Energietransitie bij Gemeente Zwolle*
- **Jim van der Zwan**, *Manager Afdeling Ruimtelijke Planvorming bij Gemeente Zwolle*
- **Esther Wolfkamp**, *Afdelingshoofd SV bij Gemeente Zwolle*
- **Dick Laheij**, *Directeur bij Heijmans*
- **Cis Apeldoorn**, *Secretaris-directeur bij Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden*
- **Dries Schuwer**, *Projectleider Implementatie Omgevingswet Domein Planvorming bij Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden*
- **Els Otterman**, *Lid van het Dagelijks Bestuur bij Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden*
- **Johan Groot Nibbelink**, *Projectmanager Gebiedsontwikkeling bij Kadaster*
- **Marja Appelman**, *Directeur Woningbouw bij Ministerie van BZK*
- **Layla el Kamali**, *Directie Woningbouw bij Ministerie van BZK*
- **Martje Storm**, *Clustercoördinator RITME bij Ministerie IenW*
- **Jan Bert Dijkstra**, *Directeur Programma Mobiliteit en Gebieden bij Ministerie IenW*
- **Sebastiaan de Wilde**, *Directeur Vastgoed bij NS Stations*
- **Daan Klaase**, *Manager Planontwikkeling bij NS Stations*
- **Edzard van de Water**, *Opgavemanager Toekomstbestendig Landelijk Gebied bij Provincie Flevoland*
- **Rogier Wilms**, *Programmamanager Gebiedsprogramma's bij Provincie Flevoland*
- **Atie van Rhee**, *Plaatsvervangend Algemeen Directeur bij Provincie Flevoland*
- **Rudy Uwand**, *Regiomanager Stedendriehoek bij Provincie Gelderland*

- **Pauline Reijnen**, *Manager Gebiedsopgaven bij Provincie Gelderland*
- **John Arkes**, *Sectormanager Integrale Opgaven en Transities bij Provincie Noord-Holland*
- **Daphne Rigter**, *Plv. Sectormanager Integrale Opgaven en Transities bij Provincie Noord-Holland*
- **Marjolijn Boot**, *Directeur Ruimte & Bereikbaarheid bij Provincie Overijssel*
- **Björn Edelenbos**, *Sr. Beleidsontwikkelaar Mobiliteit, Infrastructuur & Ruimte bij Provincie Overijssel*
- **Jan de Poorter**, *Manager Strategische RO bij Provincie Utrecht*
- **Stephanie van Schaijk**, *Projectleider RO bij Provincie Utrecht*
- **Jeroen van Vught**, *Hoofd Bureau Verkenning en Monitoring bij Provincie Zuid-Holland*
- **Nicole Bezuijen-Dierdorp**, *Hoofd Ruimtelijke Ontwikkeling bij Provincie Zuid-Holland*
- **Jos de Jong**, *Opdrachtgever Sterke Steden en Dorpen bij Provincie Zuid-Holland*
- **Roel van de Bilt**, *Directeur bij Rabo Real Estate Finance*
- **Hans-Hugo Smit**, *Sr. Sectoranalist Bouw & Gebiedsontwikkeling bij Rabo Real Estate Finance*
- **Maarten Donkers**, *Hoofd Kennis & Sturing bij Rabo Real Estate Finance*
- **Inge Hoogerbrugge**, *Proces- en Programmamanager bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland*
- **Judith Willemen**, *Kwartiermaker Expertisecentrum Gebiedsgerichte Aanpak bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland*
- **Barto Piersma**, *Directeur Nationale Programma's bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland*
- **Jos Mandema**, *Hoofd Gebieden bij Rijksvastgoedbedrijf*
- **Riette Bosch**, *Senior Stedenbouwkundige bij Rijksvastgoedbedrijf*
- **Elvera van de Panne**, *Programmamanager bij Rijksvastgoedbedrijf*
- **Pieter Dijkmeester**, *Directeur Projecten bij SADC*
- **Arno Jansen**, *Fincancieel Directeur bij SADC*
- **Harry Boeschoten**, *Programmadirecteur Groene Metropool bij Staatsbosbeheer*
- **Sylvo Thijsen**, *Directeur bij Staatsbosbeheer*
- **An van Veen**, *Adviseur Strategie – Programmaleider bij Staatsbosbeheer*
- **Tobias Verhoeven**, *Directeur bij Synchroon*
- **Henri van Dam**, *Directeur bij Synchroon*
- **Reinoud Fleurke**, *Projectontwikkelaar bij Synchroon*
- **Anjelica Cicilia**, *Acquisition & Development Director bij Syntrus Achmea Real Estate & Finance*
- **Kristel van Dam**, *Senior Research Analyst Real Estate bij Syntrus Achmea Real Estate & Finance*
- **Mireille Jeurink**, *Directeur Vastgoedontwikkeling bij VanWonen*
- **Annemiek Houtkamp**, *Ontwikkelingsmanager bij VanWonen*
- **Robyne van Notten**, *Ontwikkelingsmanager bij VanWonen*
- **Gertjan van der Baan**, *CEO bij Vesteda*
- **Una Buning**, *Head of Portfolio Strategy bij Vesteda*
- **Pieter Knauff**, *CIO bij Vesteda*
- **Daan van der Vorm**, *CEO bij VORM Holding*
- **Eva Hekkenberg**, *Directeur Concepten bij VORM Holding*
- **Hans Meurs**, *CEO bij VORM Holding*
- **Bea de Buissonje**, *Lid Dagelijks Bestuur bij Waterschap Amstel, Gooi en Vecht*
- **Kasper Spaan**, *Senior Beleidsadviseur Klimaatadaptatie Waternet bij Waterschap Amstel, Gooi en Vecht.*

KRING VAN ADVISEURS

De Kring van Adviseurs bestaat uit de volgende leden:

- **Wouter Jan Verheul** (voorzitter), *Senior Onderzoeker bij de Leerstoel Gebiedsontwikkeling*
- **Patrick Esveld**, *Partner en Directeur bij Akro Consult*
- **Lennert Middelkoop**, *Partner bij Deloitte*
- **Aeisso Boelman**, *Partner bij Fakton Consultancy*
- **Joof Tummers**, *Regiodirecteur Noordoost bij Movares*
- **Ruben Visser**, *Strategisch Adviseur en Procesmanager Over Morgen/Arcadis*
- **Helen Amerika**, *Commercial Manager Urban Development & Real Estate Over Morgen/Arcadis*
- **Frits Dinkla**, *Projectleider en Adviseur bij Rho*
- **Rob Verhoeff**, *Medeoprichter en Partner bij PT Finance*
- **Jan Reinier van Angeren**, *Partner en Advocaat bij Stibbe.*
- **Hank Groenhof**, *Chief Operating Officer bij Springco*
- **Theo Stauttner**, *Partner bij Stadkwadraat*
- **Jasper Benus**, *Managing Partner/Senior Strateeg Gebiedsontwikkeling & Beleid bij Dietz*

WETENSCHAPSRAAD

De Wetenschapsraad bestaat uit de volgende leden:

- **Frank van Oort**, *Hoogleraar Economics, Human Geography and Planning bij Erasmus Universiteit Rotterdam*
- **Arjan Bregman**, *Hoogleraar Bouwrecht bij Rijksuniversiteit Groningen en Senior Stafmedewerker aan het Instituut voor Bouwrecht*
- **Edwin Buitelaar**, *Hoogleraar Land and Real Estate bij Universiteit Utrecht en Senior Onderzoeker en Programmaleider bij het Planbureau voor de Leefomgeving*
- **Erwin van de Krabben**, *Hoogleraar Planologie bij Radboud Universiteit Nijmegen*
- **Sandra Schruijer**, *Hoogleraar Organisationswetenschap bij Universiteit Utrecht*
- **Ellen van Bueren**, *Hoogleraar Urban Development Management bij TU Delft.*
- **Joks Janssen**, *Praktijkhoogleraar 'Brede Welvaart in de Regio' bij Universiteit Tilburg en Senior Adviseur-onderzoeker bij Het PON & Telos*
- **Pieter van Wesemael**, *Hoogleraar Stedenbouwkunde en Stedelijke Architectuur bij Universiteit Eindhoven.*

DE REDACTIERAAD

De redactieraad adviseert de hoofdredactie van gebiedsontwikkeling.nu en bestaat uit:

- **Friso de Zeeuw** (voorzitter), *Emeritus Hoogleraar Gebiedsontwikkeling bij TU Delft*
- **Kristel Lammers**, *Verandermanager bij VNG*
- **Helma Born**, *Regiodirecteur Gebiedsontwikkeling bij BPD*
- **Geurt van Randeraat**, *Directeur SITE Urban Development*
- **Simon Kooistra**, *Oud-hoofdredacteur Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Agnes Franzen**, *Strategisch Adviseur bij TU Delft*.

Het team van de SKG

Foto Sander van Wettum

LEERSTOEL GEBIEDSONTWIKKELING

Het team aan de TU Delft bestaat in 2022 uit de volgende medewerkers:

- **Co Verdaas**, *Hoogleraar Gebiedsontwikkeling*
- **Tom Daamen**, *Directeur SKG en Universitair Hoofddocent Gebiedsontwikkeling*
- **Marlon Boeve**, *Hoogleraar Omgevingsrecht in Gebiedsontwikkeling*
- **Arthur Verwayen**, *Coördinator SKG*
- **Ineke Lammers**, *Redacteur en Assistent-Coördinator*
- **Linda Zuijderwijk**, *Impactmanager*
- **Céline Janssen**, *Promovenda*
- **Simon van Zoest**, *Promovendus*
- **Paul van den Bragt**, *Junior Onderzoeker*
- **Wouter Jan Verheul**, *Senior Onderzoeker*
- **Jutta Hinterleitner**, *Senior Onderzoeker*
- **Joost Zonneveld**, *Hoofdredacteur Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Jasper Monster**, *Redacteur Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Kees de Graaf**, *Eindredacteur Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Tess van den Bossche**, *Junior Webredacteur Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Tim de Groot**, *Student-Assistent Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Yanal Haj Khalaf Allah**, *Student-Assistent Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Hamza Niazi**, *Student-Assistent Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Atacan Batbay**, *Student-Assistent Gebiedsontwikkeling.nu*
- **Amanda Hagman**, *Secretariaat*
- **Sumeya Abubakar**, *Secretariaat*
- **Mary Voskuil**, *Secretariaat*
- **Agnes Franzen**, *Strategisch Adviseur*.

4. JAARREKENING 2022

4.1 JAARREKENING

BALANS PER 31 DECEMBER 2022 (NA VERWERKING VOORSTEL RESULTAATBESTEMMING)
(bedragen in €)

	<u>31-12-2022</u>	<u>31-12-2021</u>
ACTIEF		
Vlottende activa		
Vorderingen		
- Overige vorderingen en overlopende activa	156.200	92.750
Liquide middelen	<u>182.491</u>	<u>290.958</u>
	338.691	383.708
	338.691	383.708
PASSIEF		
Eigen Vermogen		
Gestort kapitaal	-	-
Overige reserves	<u>222.066</u>	<u>205.152</u>
	222.066	205.152
Kortlopende schulden		
Overige schulden en overlopende passiva	<u>116.625</u>	<u>178.556</u>
	116.625	178.556
	338.691	383.708

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in €)

ACTIEF**Vlottende activa**Vorderingen

Overige vorderingen en overlopende activa

De samenstelling hiervan is als volgt:

	<u>2022</u>	<u>2021</u>
- Te ontvangen schenkingen publieke partijen	16.500	48.750
- Te ontvangen schenkingen private partijen	115.000	44.000
- Te ontvangen schenkingen Kring van Adviseurs	24.700	-
	<u>156.200</u>	<u>92.750</u>

De vorderingen hebben allen een looptijd van minder dan 1 jaar.

Liquide middelen

Dit betreft het saldo aangehouden bij de Rabobank te Utrecht.

Het saldo is vrij opeisbaar.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen in €)

PASSIEF**Eigen vermogen**Overige reserves

Het verloop hiervan is als volgt:

	<u>2022</u>	<u>2021</u>
Stand per 1 januari	205.152	169.743
Resultaat verslagperiode	16.914	35.409
Stand per 31 december	<u>222.066</u>	<u>205.152</u>

Kortlopende schuldenOverige schulden en overlopende passiva

De samenstelling hiervan is als volgt:

	<u>2022</u>	<u>2021</u>
- Te betalen eindafrekening TU Delft	77.557	128.558
- Vooruitontvangen schenkingen	30.750	47.250
- Te betalen accountantskosten	2.818	2.748
- Te betalen overige	5.500	-
	<u>116.625</u>	<u>178.556</u>

De vooruitontvangen bijdragen hebben betrekking op de periode 2023 tot en met 2024.

STAAT VAN BATEN EN LASTEN OVER 2021

(bedragen in €)

	2022	2021
Ontvangen schenkingen	592.000	565.250
Ontvangen royalties en overige ontvangsten	1.208	1.236
	593.208	566.486
Gedane schenkingen	567.385	522.212
Overige bedrijfskosten	8.250	8.250
	575.635	530.462
Som der bedrijfslasten		
Saldo renterekening	-659	-615
Resultaat	16.914	35.409
Toevoeging aan overige reserves	-16.914	-35.409
Resteert	0	0

TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen in €)

Ontvangen schenkingen

Dit betreffen ontvangen schenkingen van overheden, corporaties en andere marktpartijen. De schenkingen hebben een structureel karakter.

Gedane schenkingen

Dit betreft een schenking aan de TU Delft, faculteit Bouwkunde, ten behoeve van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling.

Overige Bedrijfskosten

	2022	2021
- Externe adviseurs	-	-
- Administratiekosten	5.500	5.500
- Accountantskosten	2.750	2.750
- Overig	-	-
	8.250	8.250

Renterekening

De samenstelling is als volgt:

	2022	2021
- Rentebaten en soortgelijke opbrengsten	-	-
- Rentelasten en soortgelijke kosten	-659	-615
	-659	-615

Personeel

De stichting had gedurende het verslagjaar geen personeel in dienst.

4.2 GRONDSLAGEN VOOR FINANCIËLE VERSLAGGEVING

ALGEMEEN

Activiteiten

De activiteiten van Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling, gevestigd te Utrecht, bestaan voornamelijk uit het verbinden van publieke, private en maatschappelijke organisaties die zich richten op de praktijk van gebiedsontwikkeling. Samen met de TU Delft wordt richting en inhoud gegeven aan het kennisprogramma van de Leerstoel Gebiedsontwikkeling. De leerstoel werkt aan het initiëren en uitvoeren van onderzoek en onderwijs op het terrein van gebiedsontwikkeling. Daarnaast organiseert zij kennisbijeenkomsten voor en samen met de Nederlandse praktijk, zoals expertsessies, seminars en dagcongressen. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 32115986.

Gevolgen van de coronacrisis voor de stichting

De gevolgen van de coronacrisis voor Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling zijn beperkt. Het bestuur is van mening dat de coronacrisis geen materiële impact zal hebben op de financiële positie van de stichting.

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

De standaarden op basis waarvan de jaarrekening is opgesteld

Bij het opstellen van de jaarrekening zijn de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving voor organisaties zonder winststreven gevolgd.

De algemene grondslag voor de waardering van de activa en passiva, alsmede voor de bepaling van het resultaat, is de verkrijgingsprijs- of de vervaardigingsprijs. Voor zover niet anders vermeld, worden activa en passiva opgenomen voor de nominale waarde.

Vorderingen

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Deze is gelijk aan de nominale waarde onder aftrek van de noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid, tenzij anders vermeld. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Kortlopende schulden

De kortlopende schulden hebben een verwachte looptijd van maximaal één jaar. De schulden worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Deze is gelijk aan de nominale waarde.

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de ontvangen schenkingen en alle hiermee verbonden, aan het verslagjaar toe te rekenen kosten. De kosten worden bepaald met inachtneming van de hiervoor vermelde waarderingsgrondslagen.

Winsten worden verantwoord in het jaar waarin de omzet is gerealiseerd. Verliezen worden in aanmerking genomen in het jaar waarin deze voorzienbaar zijn.

De overige baten en lasten worden toegerekend aan de verslagperiode waarop deze betrekking hebben.

Ontvangen schenkingen

De verantwoorde schenkingen zijn door de verstrekkers afhankelijk gesteld voor de uitvoeringskosten en investeringsuitgaven welke betrekking hebben op het financieren van wetenschappelijk onderzoek.

Gedane schenkingen

De organisatie verwerkt schenkingsverplichtingen en verplichtingen tot het doen van een gift in de balans als schuld en in de staat van baten en lasten als last, ook als de verplichting is aangegaan voor meer dan een jaar. Indien schenkingsverplichtingen vervallen, worden zij in het boekjaar waarin zij vervallen in de staat van baten en lasten zichtbaar in mindering gebracht op de verstrekte schenkingen.

Vennootschapsbelasting

De stichting is op basis van haar doelstellingen en activiteiten door de belastingdienst aangemerkt als een Algemeen Nut Beogende instelling (ANBI). Op grond daarvan is de stichting vrijgesteld voor de vennootschapsbelasting.

4.3 OVERIGE GEGEVENS

GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum die nader inzicht geven in de feitelijke situatie per balansdatum.

RESULTAATBESTEMMING

Voorstel resultaatbestemming

Voorgesteld wordt het resultaat over 2022 toe te voegen aan de overige reserves. De overige reserves zijn vrij beschikbaar voor het bestuur.

COLOFON

UITGAVE

Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling (SKG)
Technische Universiteit Delft
Julianalaan 134
2628 BL Delft

BEELD

Alle foto's en afbeeldingen in dit jaarverslag zijn eigendom van SKG en de Leerstoel Gebiedsontwikkeling TU Delft, tenzij anders is vermeld. Voor overige portretfoto's is toestemming verleend.

REDACTIE

Ineke Lammers en Arthur Verwayen

ONTWERP

Volta, Utrecht

**Leerstoel
Gebiedsontwikkeling**

